

Biblioteka Uniwersytecka
we Wrocławiu

1926

5

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
WE WROCŁAWIU

1928 I

1926' I

O

NAYDAWNIEYSZYCH KSIĄŻKACH

Drukowanych w Polsce,
a w szczególności o tych, które

JAN HALLER

w Krakowie wydał.

WIADOMOŚĆ ZEBRANA

przez

FELIXA BENTKOWSKIEGO,
PROFESSORA HISTORII I BIBLIOTEKARZA
W LICEUM WARSZAWSKIEM.

W WARSZAWIE.

W Drukarni XX. Piłarów.

1812.

*original in
pos. 1420*

In verbis simus faciliores, ut res
promoveatur.

1926

1947 K 2190

DO

J. W. B. P. P. N. X. W.

Składam Ci, kochany przyjacielu, częste-
czkę poszukiwań z obszernego, a dotąd w wię-
kszej części odłogiem leżącego pola historii li-
teratury oyczystey. Wiem ia dobrze, iż wielu
rodaków obfite na tej rozległej niwie zebrato
plony; lecz cóż stąd, kiedy wszyscy chcą oraz,
aby pisma ich, iako już dzieła doskonałe, wy-
szły na widok publiczny, wstrzymują z krzy-
wdą całego narodu, upowszechnienie swych ba-
dań i uwag. Nie pomną ci mężowie, iż wszelki
początek nader jest trudny, i wszelkie dzieło
pierwiastkowe doskonałem być nie może,
zwłaszcza gdy zważy się, iak rozliczne w tej
mierze trudności stawiają na przeszkodzie.
Temu bowiem, przy najlepszej chęci, zby-
wa na sposobach korzystania z zamożnych
bibliotek oyczystych; tamtemu jest to wpraw-
dzie dozwolono, lecz mu czasu do badań ta-
kowych brakuje, trzeci, czwarty i t. d. inne
równie ważne na usprawiedliwienie siebie
prytoczy powody. Cudzoziemcy tymczasem,

a częstokroć i własni rodacy nawet, tak są-
dzą o literaturze Polskiej, iak u nas n. p. po-
spolicie mniemają o literaturze Hiszpańskiej,
albo Arabskiej.

O tey ramocie powiedz, napisz, wydrukuy
twoie zdanie; iakkolwiek ono dla mnie wy-
padnie, zawsze mi będzie miłe, byle ogół
na tem zyskał. — Zapewne nie wszędzie ie-
dnego będziesz ze mną zdania; tego też pra-
gnę w przekonaniu, że bez słusznych przy-
czyn to nienastąpi; a wiem także, że źle tam
stoią sprawy Rzeczypospolitey naukowej, gdzie
wszyscy we wszystkim, tylko potakują, iak n. p.
u nas za Jana Sobieskiego i później. Scie-
ranie się zdań konieczne iest potrzebne; na-
prowadza bowiem na drogę prawdy. Wszak
i żołnierz naywaleczniejszy laurami okryty,
w ustawicznym zostając pokoju gnuśnieie; do-
wodem tego iest także duchowieństwo w kra-
iach gdzie iedna tylko religia wyłącznie i sa-
mowładnie panuje. Czekam więc Twego zda-
nia, ale proszę Cię na piśmie, bo wiesz że
owych wyroków ustnych równie nie lubię, iak
Ciebie poważam i kocham.

w. Warszawie dnia 30 Sierpnia 1812.

F. BENTKOWKI.

WIADOMOŚĆ

o Naydawniejszych Drukach Polskich.

Omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent
quoddam commune vinculum et quasi cognatione
quadam inter se continentur. Cicero pro Archia.

Codzienne doświadczenie i powierzchow-
na znajomość dzieiów świata, przekony-
wają nas dostatecznie, iak użytecznym,
iak zbawiennem dla rodu ludzkiego stało
się wynalezienie sztuki drukarskiej. Sko-
ro bowiem umiejętność czytania i pisania,
za tak wielką zaletę w dwunastym wieku
we Włoszech uchodziła, iż winowayców
kryminalnych, którzy ją posiadali, od
kary śmierci uwalniała; nie dziw tedy,
że xięgi ręką ludzką przepisywane, na-
der były na ów czas kosztowne. Dla te-
go też Monarchowie i zamożni tylko oby-
watele księgi posiadać mogli (1). Lecz od

[1] Długosz mówiąc o zesłaneniu Kazimierza W. wyli-
cza jego zapisy, a pomiędzy innymi klejnotami i
kosztownemi rzeczami wymienia Monstrancyą i Bi-

wynalezienia sztuki drukarskiej, a tém samém rozmnożenia pism wszelkiego rodzaju, i mniéj majątni mogli się kupować, one czytać i sławać się uczelnikami oświaty. Szczęśliwym trafem wynalazek ten przypadł w czasach odradzających się nauk, do których także rozszerzenia znacznie się przyłożył.

Zważywszy ważność sztuki drukarskiej, nieobojętną jest dla miłośnika dzieiów odczytych wiadomość czasu, w którym Drukarnie i przez kogo do nas zaprowadzone zostały.

Nim jednak przystąpimy do wymienienia najdawniejszych nam znanych pldów

blia, jako podarunek dla Kościoła Gnieźnieńskiego przeznaczony. Długosz w edycji Lipskiej 1711. in fol: I. IX. k. 1161. Niektóre przykłady ceny ksiąg, przed wynalezieniem Drukarni dochowane, dowodzą, iż kosztowne były naowczas pisma, okazują oraz, iż cena ta dla różnych okoliczności bywała rozmaita. I tak n. p. W Roku 1400. kupił Klasztor S. Michała w Lineburgu 9 rękopismów, zawierających same objaśnienia dekretów Papieżkich za 115. złotych niemieckich. W Roku 1427. nabył Jan Prochsel Kanonik Eychsztedzki dekret jeden Papieżki za 43. złotych niemieckich. [Morg gruntu najlepszego, wolnego od dziesięciny kosztował naowczas 40. Zł. Niemieckich]. W Roku 1459.

drukarni polskich, godne są wspomnienia okoliczności z historyi sztuki drukarskiej, które zaszczyt imieniu Polskiemu przynoszą.

Ryciny, czyli rżnięcia na drzewie i wybijanie tym sposobem obrazków i kart do grania, przy końcu czternastego wieku, stało się powodem *Jansonowi Koster*, obywatelowi Harlemskiemu, iż tegoż sposobu do rozmnożenia ksiąg używać począł. Jakoż w rzeczy samej, wyrzawszy na tablicach drewnianych litery, wybił je na papierze, i każda takowa tablica, składała jedną kartę, czyli sironicę pi-

przedł *Poggius* rękopism *Liwiusza Historyi*, za 120 dukatów, i kupił sobie za te pieniądze wieś przy Florencji. *Donat Acciajuoli* kupił w Roku 1470. żywoty *Plutarcha* za 80. dukatów, a listy *Seneki* za 15. *Ludwik XI.* Król *Francuzki*, chcąc od wydziału medycznego *Akademii Paryzkiej* w Roku 1471. pożyczyć dzieła *Rhazesza*, musiał dódz w zastaw wiele sprzętów srebrnych, i Szlachcica jednego na zakład. Przy końcu XV. wieku kosztowała *Biblia Niemiecka* 400. Talarów, które *coronator* nazywano. *Concordantia Biblica* w *Paryżu* 100. dukatów, listy *Cycerona* we *Włoszech* 10. dukatów płacono. Obacz *Wachlers Handbuch d. Literatur.* I, 346.

ma. (2:) Takowe to druki xylograficznymi powszechnie nazywane, poprzedziły wynalazek prawdziwój drukarni, utworzonój z składania liter pojedynczych, które się po wydrukowaniu rozbieraia, i do nowego użycia służą (3).

Po wydoskonaleniu ważnego wynalazku druków xylograficznych, dzieło Mateusza z Krakowa (4) pod tytułem: *Ars moriendi* w roku 1440. przez Kosterę w Harlemie wydane, do najpiérwszych tego

[2] Obacz Wachler Handbuch d. litt: Kultur 1, 10 i X. de Peticy o sztuce drukarskiej w dziele Encyclopedie élémentaire T. II. R. 2. p. 305.

[3] Obacz Breickopf über die Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst, w Lipsku 1770. 4to i wiele innych autorów w teyże materji piszących.

[4] Mateusz z Krakowa urodził się około roku 1345. W Ojczyźnie nauki ukończywszy, udał się do Akademii Praskiej, gdzie późniey Rektorem obrany, czaż główną szkołą przez długi czas zarządzał. Tenże sam zaszczyt spotkał go i w Paryżu, gdzie także Teologią licznym zawsze słuchaczom wykładał. Późniey był Teologiem Cesarza Ruperta, który go do spraw zaufania wymagających, a między innemi do umowy z Tamerlanem używał. Za te wszystkie prace Infułą Wormacyeńską obdarzony, umarł roku 1410. Obacz Załuskiego programma litterarium cura Schulzii Dantisci 1743. 4to na k. 40.

rodzaju druków należy (5). Zaszczytem jest to dla nas, iż sława Polskiego autora, lubo już naówczas nieżyjącego, tak była wielką, że dziełu jego nad tylą innemi dając pierwszeństwo, godnem ie osobliwiey rozmnożenia osądzono, i że od pisma Polaka sztuka drukarska początek swój wzięła. Z upowszechnieniem drukarni przy końcu piętnastego wieku, rozmaite dzieła tegoż Macieia Krakowczyka (6.) i

Sołtykowicz o Akade: Krakow: w Krak: 1810. 8vo na k. 117. Nieścieckiego Korona Polska T. I. k. 12, gdzie i pisma i niektóre szczeguły życia tego męza pierwszego Kardynała Polaka są wymienione.

[5] Książeczkę tę z dwunastu kart na iednój tylko stronie drukowanych składającą się, którey całkowity tytuł jest następujący: *Mathis de Cracov ars moriendi*. Laur: Joan: Coster civis Hatlemensis excudebat ut ajunt R. S. H. 1440. 4to, kupił książę de la Valière za 1070. liwrów na aukcyi po sięgarzu Mariette w Paryżu. Obacz Debure Catalogue de la Bibliot: du Duc de la Valière I, 207. Mariette sięgarz Paryzki przedrukował to pismo naszego Mateusza w roku 1738. 4to nie tak dla ważności rzeczy, iako raczey dla pamiątki, iż sztuka Drukarska od niego się poczyna.

[6] Jako to pismo pod tytułem: *Utrum expedit et deceat sacerdotes continuare missas, vel Laicos frequenter communicare*. Meming. 1491. Maittaire. Annal. typogr. I. 538.

wielu innych Polaków (7.) drukowano za granicą.

Gdy w kilkanaście lat po wynalazku Koflera, Jan Guttenberg i Faust, sztukę drukarską w Moguncyi coraz bardziéj wydoskonalali, i dzieła wydawać poczęli, powstały Drukarnie około roku 1465. we Francyi, w Niemczech i Włoszech. A lubo w tych czasach w kraju naszymi wzmianki ieszcze nie znajdujemy o Drukarniach, lub nader zatarte są ich ślady (8), Polacy iednak trudnili się już za granicą drukowaniem xiąg rozmaitych. *Adam* rodem z Polski był drukarzem w Neapolu w ro-

[7] Między innemi *Mikołaja z Błonia* [żył za Władysława Jagiełły] którego pisma w roku 1487. 1491. 1492 i późniéj z obcych drukarni na widok publiczny wyszły. Obacz *Maittaire Annal. typogr.* I, 541. *Janociana II. 14. Marcina Strzelskiego* [umarł roku 1279] nader sławnego osobiwie przez swą Kronikę Cesarzów i Papieżów, pokilkakroć przedrukowaną, i inne pisma już w roku 1486. I, 488. i późniéj wydawane. Obacz *Bayle. Diction. Histor.* pod wyrazem: *Polonus.* *Maittaire Annal. typogr.* I, 480. *Niesiecki* I. 116.

[8] Tu należy dzieło: *Explicatio Psalmorum in Cracis* 1474; o którym wspomniemy niżej, wyliczając druki starożytnie za Krakowskie poczytywane.

ku 1478 (9); *Skrzetuski* w Wiedniu (10), Władysław a późniéj *Stanisław* Polacy także, w Sewilli (11) łącznie z *Meynardem* Ungutem przy końcu piętnastego wieku

[9] *Panzer* w swych rocznikach drukarskich w Tomie II. k. 159. przytacza dzieło przez Adama Polaka drukowane, a na wspólne jego koszta z Mikołajem de *Luciferis* Neapolitańczykiem wydane pod tytułem *S. Antonini Florentini, confessionale* w języku Włoskim. — W Neapolu 1478. 4to; także *Maittaire* wspomina pod rokiem 1478 o *Janie* *Adamie de Polonia Annal. typogr.* I, 265. 2da editionis.

[10] Chaczą przypiski do pochwały *Szymanowskiego*, Przez *Stanisława* *Porockiego* na k. 52.

[11] *Władysław* [*Ladislau Polonus*] utrzymywał wspólnie z *Ungutem* drukarnią w roku 1491, iak się z tytułu dzieł wydanych przekonać można. *Maittaire Annales typogr.* I, 537. *Stanisław* zaś [*Stanislaus Polonus Lanzalao*] drukował wspólnie z tymże *Ungutem* od roku 1491 aż do 1500, iak świadczą dzieła których pamiątka dochowana. Obacz *Maittaire Annales typogr.* I. 573. *Panzer Anal. typogr.* V. 475. — *Janocki* w dziele *Janociana II. 264* mówiąc o naszym *Stanisławie* miał przed oczyma przytoczone miejsce z *Maittera*, lecz w tém się pomylił, iż tłumaczenie tam wymienione *Egidyusza de regimine principum* roku 1494 wydane, nazywa Hiszpańskiem, gdy ono rzeczywiście jest tłumaczeniem Włoskiem, iak okazuje tytuł w *Metexé* wypisany.

różne na widok publiczny powydawali dzieła. Podobnież przemilczć tu nie należy, iż rodak nasz w państwie Ottomańskim wśród napływu cudzoziemców różnych Narodów, pierwszy w Konstantynopolu założył Turecką drukarnią. Nie mogliśmy dotąd wysledzić ani imienia familii, ani miejsca urodzenia jego, lecz tyle wiemy z pewnością, iż ziomek ten nasz wszedłszy w służbę Turecką i przyjąwszy religią Mahometanską, przybrał imię *Ibrahim Effendego*, a męstwo i roztropność, które mu były właściwe, wyniosły go do pierwszych Państwa tego dostoięstw. Osiągnawszy *Ibrahim Effendi* urząd *Mutesferraka*, czyli naczelnika gwardyi W. Sultana, założył pierwszą drukarnią Turecką w stolicy Państwa Ottomańskiego roku 1723 (12).

W początkach zaraz otworzenia tej Drukarni, wyszło na widok publiczny wie-

[12] Obacz X. de Petity Encyclopedie élémentaire ou l'introduction à l'étude des lettres des sciences et des arts. Paris 1767. 4to w drugiej części Tomu drugiego, gdzie mówiąc o sztuce drukarskiej i o naszym Ibrahimie Effendim na k. 359 pisze. Cfr. Nouveau Dictionnaire Historique par Chaudon et Delandine edycyi 1804 roku wydanej pod wyrazem *Ibrahim*.

le pism użytecznych, a między innemi Historya Państwa Ottomańskiego, Traktat o sztuce wojenney, Gramatyka Turecka z objaśnieniem francuzkiem i innę. Lecz ponieważ w tém mieście wiele się utrzymuje osób z przepisywania rękopismów rozmaitych, tedy używano sposobów do przytłumienia powstałacych drukarni, przywodząc i to za przyczynę taki krok usprawiedliwiać mającą, że możeby chciano wydrukować z czasem Alkoran, w który łatwoby się wkraść mogły błędy bardzo widocznie religii szkodzące. Prócz tego *Mullasowie*, *Effendowie* i inni ludzie prawni i pismienni, którzy prywatą powodawani, starali się o przytłumienie drukarni (13), przełożyli w Dywanie, iż byłoby to szkaradnem bluźnierstwem drukować imię Boga czernidłem, do którego

[13] Wiadomo z Historyi, że gdy się pierwsze pokazały książki drukowane, które daleko taniej niż dotąd rękopisma sprzedawano, kopiści i Duchowni rudiący się przepisywaniem książek, okrzyczeli, iż to przez osobisty interes, iż przez swą prostotę Gutenberga i Fausta wynalazców drukarstwa za czarnoksiężników, lubo w owych wiekach może nieprzewidywano jeszcze zupełnie, ile Drukarnie do rozszerzenia opinii rozmaitych przyłożyć się mogą.

wchodzi żółć wołowa. Dowody te dla Turka nader ważne, (lubo w nas śmiech tylko wzbudzaia), tudzież zawczesna śmierć *Ibrahima Effendego*, który swe dzieło dopóki tylko żył wszelkimi popierał i utrzymywał sposobami, iako też obawa buntu pospółstwa uwiedzionego przez ludzi osobistemi widokami powodowanych, i nadal przewiduiących, sprawiły przecież iż Drukarnia ta około roku 1750 zamkniętą została. Teraz iednak druknią znowu księgi Tureckie w Kostantynopolu; lecz iakie pod tym względem ograniczenie przepisano, z pewnością powiedzieć nie można. Przyśtąpmyż z kolei do samego drukarstwa w kraiu naszym.

Nie masz nigdzie śladu, kiedy i które dzieła drukowane do Polski nasamprzód sprowadzono. Ze wzmianki, w życiu Długosza o sprowadzeniu do Polski autorów klassycznych umieszczoney, wnoszą niektórzy (14), iakoby autorów tych dzieła

[14] Wyrazy życiopisa są: *Multos rediens ex Italia attulit libros, praesertim quos nunquam prius in regno visos sciebat. Importarat itaque Curtium, Justinum, Sallustium et Livii quicquid in usu est, Ciceronis etiam pleraque volumina &c.* — Przy Długosza edycji Lipskiej na stronie XI. Ze wyrazów

nie były w rękopismach, lecz księgami drukowanemi; na poparcie takowych wniosków, przyięto rok 1475 za właściwy czas podróży przez tego autora do Włoch odbytey. Dokładniwsze wszelako wszyfikich do życia Długosza należących okoliczności roztrząśnienie, pokazuje nam dostatecznie, iż on w roku 1450. po raz ostatni Włochy odwiedził. Gdy zaś wtedy drukarni ieszcze nie znano, twierdzić zatem potrzeba, że Długosz stamtąd same tylko rękopisma z sobą przywioził. (15).

tych iakby przed Długoszem autorów klassycznych Polacy znać nie mieli, literalnie brać nie można, dowód mamy oczywisty w Historji Kadzubka, który [umarł 1223] lubo za granicą nie był, znać iednak pisarzów Rzymskich musiał, ponieważ całe peryody z Justyna wypisane, w swem dziele umieścił, iak np. w Liście piérwszym Księgi piérwszey na k. 603. w edycji Lipskiej. Obacz Justyna *Historja* lib: XXXII. Cap. 3. ad fin. — Cfr. Lelewela uwagi nad Mateuszem Cholewa, w Wilnie 1812 na karcie 147.

[15] Powodem do owego mniemania iakoby Długosz w roku 1475 Włochy zwiedził, były zapewne wyrazy iego życiopisa [na k. IX.] mówiącego: *quo anno forte frequentabantur veniae, quas iubileum vocant, Romam se contulit, inde Venetias ex quo loco in Syriam etc.* a w rzeczy samey obchodzono roku 1475. w Rzymie piérwszy jubileusz 25letni. Lecz na to nie uważano, iż w roku tak-

Pominąwszy pierwsze do Polski druków
sprowadzenie, starajmy się raczej dociec,
kto i kiedy u nas piéwszą założył Drukar-

że 1450 obchodzono w Rzymie Jubileusz 50-letni,
i że gdyby Długosz podróż tę przez Włochy do
ziemi świętej istotnie dopiero w roku 1475, licząc
już sobie lat 60. J miał być odprawiać, tedyby
trzeba oraz zaprzeczyć ową niezawodną wiadomość
historyczną, iż był nauczycielem synów Kazimie-
rza Jagiellończyka. Historia bowiem świadczy, iż
dopiero po powrocie z ziemi świętej, wezwany
był Długosz na przewodnika Królewicow, a Wła-
dysław najstarszy syn Kazimierza już w roku 1471
udał się z Długoszem do Czech na obięcie korony
po Jerzym Podjebradzie. Potwierdza nasze zdanie
godna pamięci odpowiedź Kazimierza dana Długó-
szowi, gdy się ten wahał iechać z Królewiczem
do Czech: „Dwóch ma ten młodzieniec oyców,
mówił Monarcha, mnie pierwszego, który go spło-
dziłem, ciebie drugiego, który go wychował i
oświecił. Naderby tedy okrutną było rzeczą,
gdyby w jednymże czasie obudwu pozbawiony,
do nieznaomego sobie Narodu miał się udać. Sam
chętnieby z nim iechał, gdyby stan Królestwa
dozwał rego, sądząc przeto za rzecz przyzwoitą,
abyś ty obu Oyców miejsce, zastępował, i teraz
osobliwie nieopuszczał młodzianą, gdy przy ta-
kowey zmianie położenia, najbardziej zdrowey ra-
dy potrzebuie.“ — Obacz na k. 10. przy edycji
Lipskiej.

nią? Wszyscy się na to zgadzają, iż Kra-
ków szczytający się starożytną Akademią,
iako siedlisko nauk i stolica Monarchów,
nasamprzód w kraju naszym otrzymał
drukarnię. Mówiąc zatem o pierwszych
drukach Krakowskich, mamy rzecz o pier-
wszych drukach Polskich. Hoffman w pi-
śmie o drukarniach Polskich (16), Janocki
w dziełach swoich o Pisarzach i Księgach
Polskich (17), Józef Załuski w Bibliotece
Historyków. Polityków i prawników
Polskich przez J. Epif. Minasowicza po-
mnożoney (18), nazywają *Jana Hallera*
pierwszym, który do Polski drukarnię
sprowadził. Lecz przed trzema laty wspo-
mniał nawiasem Tadeusz Czacki w iednym
z pism swoich (19), że Hallera poprzedził

[16] De typographiis earumque initiis et incrementis in
Regno Poloniae et M. D. Lichu: Dantis. 1740.
4to k. 5.

[17] In Janocianis I. 1106. Nachricht von raren polnischen
Büchern IV. 100 sqff.

[18] Dzieło pełne erudycji i wiele wiadomości do biblio-
grafii Polskiej należących zawierające w rękopi-
śmie dotąd zostać. W tym exemplarzu, który
ja posiadam, jest 197. stron in 4to dość ściśle
pisanych.

[19] Rozprawa pod tytułem, czy prawo Rzymskie było
zasadą praw Litewskich i Polskich, w Wilnie
1809. k. 7p.

Sewald, który w roku 1494 pozwany był o drukowanie książek heretyckich, a Jerzy *Bandtkie* w rozprawie o pierwszych drukach Krakowskich (20) opisawszy ośmiogłośnik Jana Damascena w języku Sławiańskim Cyrylskimi literami drukowany w roku 1491. przez mieszczanina Krakowskiego Szwantopółta Fiol z Niemiec, rodu Niemieckiego Frank (21), wno-

[20] *Dissertatio de primis Cracoviz in arte typographica incunabulis. Cracoviz 1812. 4to.*

[21] Ktoby ten Fiol czyli Fieol miał być, niewiadomo jest Panu *Bandtkie*, podobnież nieśmie on rozstrzygnąć, co się znaczy wyraz *Frank* [w oryginalu jest: iz Nemece Nemeckaho rodu Frank], mali to oznaczać Frankonią, czyli też imię familiyne? — Nam przychodzi tu na myśl sławny Drukarz, który w Rzymie pod imieniem *Eucharis Silber alias Franck* od roku 1480. począwszy i w latach następnych wiele dzieł wydrukował. Przeczyawszy w *Pancerze* [*Annał. typgr. Tom II. od k. 474 do 519.*] dzieła przez tego Drukarza wydane, znajduję, iż się rozmaicie nazywał, i tak raz pisze się *Eucharis Silber*, inną razą *Eucharis Silber alias Franck*, gdzie indziej *E. S. alias Franck natione Alemanus*, lub *Eu: Silber Alemanus*, lub *Eucharis Frank*, albo też *Eucharis Argenteus*, niekiedy *Eucharis Archirion* [*Argyrion* znaczy w Greckim sre-

si stąd, iż ten Szwantopółt Fiol, czyli Frank, przed *Hallerem* w Krakowie był drukarzem. Píše dalej, iż nieśmie tego nawet Szwantopółta pierwszym Krakowskim drukarzem nazywać, bo dowiaduje się, iż w aktach

bro lub drobną srebrną monetę], czasem dodał także wyrazy *diocesis herbipolensis*. Porównawszy te rozmaite nazwiska, skłonny iestem do wniosku, iż ten Magister *Eucharis Silber* [*Archirion, argenteus*] alias, *Franck natione Alemanus diocesis Herbipolensis*, przłożył swoje imiona i nazwał się tutaj Szwantopółt Fiol [*Fieol*]. W takowym razie wyraz *Frank* znaczyłby Frankończyka, gdyż *Herbipolis* [*Wirzburg*] głównym było miastem Cyрку Frankońskiego. Biegli w Sławiańszczyźnie, niech wyłuszcza, z jakich powodów imię *Eucharis* może być wyłożone przez Szwantopółta, a *Silber* przez *Fiol*; ia tyle tu tylko dodam, iż w Słowniku nowej Greczyzny, znajduję czyste srebro przetumaczone przez *Phinon*. Trudność pozorna, iż z Drukarni *Eucharisza Silbera* w Rzymie, wychodziły dzieła i w roku 1491, i później aż do 1500, że przeto w dwóch razem miastach drukować nie mógł, ustaie zupełnie, zastanowiwszy się, iż Księgarze i Drukarze nie tylko w ten czas, ale i dziś ieszcze bardzo często, pisma sobie powierzone gdzie indziej drukują, skoro własną officynę innemi robotami bardzo zatrudnioną widzą, lub charakterów potrzebnych nie posiadają.

Biskupich Krakowskich, jest wzmianka o niejakim Swayboldzie, czyli Sweboldzie, który w roku 1491 i 1492 księgi także drukował, i w roku 1491 przed Fryderykiem Biskupem Krakowskim miał sprawę (22). My iednak sądzimy mieć słuszne powody do mniemanja, iż Haller (lubo nie iest nam znaioime dotąd dzieło przed rokiem 1491 z *wyrażeniem roku* przez niego drukowane) pierwszy w roku 1490 przynajmniey, iezeli nie iuż około roku 1486 założył drukarnią w Krakowie. Przyczyny które nam do tego zdania są powodem, zasadzają się

1. Na samem zeznaniu Hallera, mianującego się pierwszym, który drukarstwo do Polski zaprowadził, a bardziéy na świadectwie autorów w samych początkach szesnastego wieku piszących.

2. Na świadectwie wiarygodnego pisarza, który miał w ręku księgi Sławiańskie przez Hallera w Krakowie w pierwszych zaraz czasach zaprowadzenia tamże drukarni wydane.

[22] Ten Swaybold, czyli Swebold, iest zapewne taż sama osoba, o której wspomina Czacki pod imieniem Sevalda, lubo odmianie cokolwiek w niektórych okolicznościach.

3. Na

3. Na zbiegu rozmaitych okoliczności, które toż zdanie potwierdzać się zdają, i na wniosku stąd wypływającym, że lubo teraz nie wiemy o księgach Sławiańskich, lub innych pierwiafikowych drukach Hallera, pierwszeństwa dlatego komu innemu w zaprowadzeniu do Krakowa drukarni przed nim dawać nie można, bo czas i troskliwe szperanie po Bibliotekach odkryć nam ieszcze mogą, dawne, zwłaszcza Hallerowskie druki. Ze zaś nie znamy wszystkich pism w téy oficynie drukowanych, okazuje się iawnie z przytoczonego niżej opisu.

W szczególności wyłożemy dowody nasze.

I. Nie polegając na zapewnieniu pisarzy późniejszych, Hallera u nas pierwszym Drukarzem nazywających, zobaczmy co o nim mówią autorowie współcześni.

Tomasz *Bederman* rodem z Poznania wydając w roku 1505 tłumaczenie łacińskie ziemianstwa Hezyoda(23), przypisał ię

[23] Całkowity tytuł tego dzieła iest: Antiquissimi graecorum poetarum Hesiodi, Georgicorum liber per Nicolaum de Valle e Graeco in Latinum conversus.

Janowi z Stobnicy Professorowi Krakowskiemu, i w tey dedykacyi wychwala Hallera, że pierwszy do Krakowa drukarnią zaprowadził. Wiasne iego wyrazy są: „Volebam jam dudum preceptor mihi omnium observandissime Hesiodi poete grecorum antiquissimi librum arte impressoria, que nunc in studio nostro Cracoviensi, impensis optimi civis Joannis Haller *primum vigere cepit* publice manibus tractandum efficere, id quod mihi ea tempestate convenientissimum factum fuit, quippe qui vacantiis istis canicularibus nullo impeditus negotio, ut *emendatissimis characteribus* (24) liber in lucem veniret vigilantius prospicere potuerim.“

Na ostatniej karcie wyrażone jest: Impressum Cracovie per Casparem Hochfeder. Anno Domini 1505. 4to. Janocki von raren polnischen Büchern IV. 121.

[24] Wyrazy te *emendatissimis characteribus* mają zapewne znaczyć zaprowadzenie nowych liter na miejsce dawnych niezgrabnych Gockich z Norymbergi sprowadzonych. (Obacz niżej przypisek pod Nro 32). Potwierdza to zdanie słowa: *impresum pulchris correctisque characteribus*, znajdujące się na tytule sławnego Mszału Krakowskiego, u Hallera bez wyrażenia roku, lecz zapewne przed

Michała z Wrocławia przypisując w roku 1509. Hallerowi dzieło swoje o dyalektyce, które w tymże roku z officyny Hallera na widok wyszło, potwierdza to, co powiedział Bedermann (25). Słowa zaś iego są następujące: „Non possum adduci humanissime Joannes, quin tibi gratificer plurimum, qui summam profecto hac nostra tempestate curam adhibuisti, ut tua opera, tua diligentia Reipublice fructum afferres amplissimum. Quid enim commodius, quid utilius et urbi et Gymnasio Cracoviensi accidere possit, quam eam habere artis impressorie officinam per te studiosissime ac sumptuose ere-

rokiem 1500. drukowanego, obacz Janocki rare polnische Bücher IV. 29. W dziele pod tytułem: Epistola Caii Plinii Secundi maioris ad Titum Vespasianum Imperatorem znajdują się na końcu następujące wyrazy: Chalchographatum hac *primiciali pressura* Cracovie per Casparum Hochfeder. Anno Domini MCCCCIII. Wyrazy *primiciali pressura* znaczą zapewne podobać nowe litery.

[25] Całkowity tytuł tego dzieła Michała Professora Krakowskiego, jest takowy: *Introduitorium dyalectice: quod congestum logicum appellatur*. Pisano to przedrukowano w Strazburgu 1555 roku 4to. gdzie się list przypisny Michała do Hallera także znajduje cfr. Janocki von poln. Büchern IV. 135.

„ctam, qua utriusque fama celebrior apud ex-
 „teros reddatur, qua denique adolescenten-
 „tes literis traditi ad studia capessenda
 „vehementius incitentur. Quid enim Ro-
 „manos aliquandiu obscuros fecerit, etsi
 „domi atque militie egregia gesserint faci-
 „nora, nisi scriptorum inopia quibus Gre-
 „ci abundarunt, idcirco fama Romanis
 „fortissimis longe clariores extitere.„ Ktoż-
 by po przeczytaniu tych wyrazów chciał
 jeszcze Hallerowi pierwszeństwa w zapro-
 wadzeniu drukarni odmawiać? Lecz mo-
 że ktoś rzecze, iż wyrazy Michała Wro-
 cławianina *officinam studiosissime ac
 sumptuose erectam*, nie znaczą że on naj-
 pierwszą do Krakowa zaprowadził drukar-
 nią, lecz tylko że pierwszą wielką i w
 wszystko obfitującą drukarnią otworzył,
 chociaż już przed nim inne, lecz mniej
 znaczne w Krakowie się znajdowały. Na
 ten zarzut w dalszych wyrazach tegoż Mi-
 chała znajdunie się odpowiedź; nie mówi
 on tam bowiem o kosztach, o wspaniało-
 ści druku, lecz tylko o pożytku z zapro-
 wadzenia drukarni, z upowszechnienia
 pism wszelkiego rodzaju, a tem samym
 z ułatwienia sposobu w rozszerzaniu roz-
 maitych wiadomości.

Zważmyż teraz, że Haller sam o sobie

w dedykacyi Mszału dyecezyi Płockiey ro-
 ku 1520. Erazmowi Ciołkowi Biskupowi
 Płockiemu, (26) pisze: „Qui in hoc am-
 plissimo regno ante alios magnis equidem
 impensis artem impressoriam studiosissi-
 me agere cepi.“ Czyliż Haller gdyby rze-
 czywiście nie był do Polski pierwszej dru-
 karni zaprowadził, śmiał był bezczelnie
 ten zaszczyt sobie przypisywać, gdy rzecz
 ta w świeżey tkwiła pamięci?

II. Co się tycze książek Sławiąskich
 w Krakowie drukowanych, nie mieliśmy
 dotąd dokładney o nich wiadomości. Roz-
 prawa P. Bandtkiego odkryła nam iedne-
 go z tych fenixów. Rozważmy teraz co mó-
 wią inni o tey rzeczy pisarze. Starowski
 (umarł 1656) (27) mówiąc o Janie z Gło-

[26] Missale Diocesis Plocensis, impressum Cracoviz in
 edibus Domini Joannis Haller anno 1520 fol. cfr.
 Janocki von raren poln. Büchern I, 44.

[27] W dziele Hecatontas seu centum illustrium Poloniae
 scriptorum elogia et vite pod Nro 39 edycyi We-
 neckiey roku 1627. 4to wydanej. Nie od rzeczy
 będzie tu wspomnieć, iż pomiędzy trzema edycya-
 mi Hekatontady Starowskiego, Wenecka, która
 jest druga, jest naydokładniejsza; wydana ona by-
 ła przez samego autora, i zawiera w sobie wiele
 odmian i popraw lub dodatków nie znajdujących
 się w edycyi pierwszej w Frankfurcie 1625 dru-

gowy, który żył od roku 1436 do 1507. wylicza jego dzieła i na ostatku pisze, że widział wiele ksiąg pisma świętego w Moskwie przez Jana Głogowczyka na język Słowiański przetłumaczonych, a w Krakowie nakładem Hallera drukowanych. Własne jego wyrazy są: „Multos quoque in Moschovia(28) Sacrae scripturae libros in Sclavonicam ab illo linguam translatos vidimus, impressos vero Cracoviae sumptibus Johannis Haller civis Cracoviensis, qui etiam proprio Marte exercitia in physicam pro studentium informatione scripsit, omnesque suas facultates in hoc ipsum contulit, ut literae meliores diversis excusae linguis et characteribus spargerentur in usum septentrionalium.“ *Chro-*

kowaney. W trzecim zaś wydaniu w Wroclawiu 1733. przedrukowano tylko edycją pierwszą i napelniono ją błędami drukarskimi.

[28] Wyraz starowolskiego *in Moschovia*, zdaje się wniecać powątpiewanie, czyli to ma znaczyć miasto Moskwe, lub też kraj Moskiewski. Lecz czytając daley powieść jego, ustaie ta wątpliwosc, mówi on bowiem: Similiter vidimus plurimos libros in Moschovia et in Russia passim Doctore Francisco Scorina Polocense interprete in sclavonicam linguam translatos et Praga excusos, gdzie oczywiście *Moschovia* za kraj jest wzięta.

miński w swej rozprawie o literaturze Polskiej (29) pisze, że Głogowczyk do stolicy Moskwy dla tłumaczenia ksiąg na Rosyjskie był przyzwany. Idzie tedy o wybadanie, kiedy Jan Głogowczyk bawił się w Moskwie lub te dzieła tłumaczył, i kiedy one w Krakowie drukowano (30). Nam się zdaje, iż pobyt Jana w Moskwie i owe tłumaczenia Słowiańskie przed rokiem 1490. przypadają, w tym bowiem

29] W dzienniku wileńskim z roku 1806. miesiąc Lipiec na k. 6. lecz nie przytacza skąd ma tę wiadomość.

[30] Nie dziw że *Kohl*, który napisał dzieło pod tytułem: *Introductio in historiam ad rem literariam Slavorum imprimis Sacram, sive historia critica versionum slavonicarum maxime insignium Altonaviae 1729.* Swo niewspomina nawet o tłumaczeniach Jana Głogowczyka, bo pisarz ten lubo w dziele swoim wiele okazał pracy, przecież z poszukiwań jego uczonych widać, iż za mało miał ksiąg na podorędziu, i Słowiańszczyzny, iak sam wyznaie nie rozumiał. Co większa opisuię nam Biblię Słowiańską Ostrogską z cudzych opisów, bo sam iey wcale niewidział, chociaż dla niego takowa fenixem bydz nie powinna była. Biblioteka Liceum Warszawskiego posiada to rzadkie dzieło otrzymane w darze od JO. Xcia Adama Czartoryskiego, Jenerała Ziem Podolskich.

roku wezwany był Jan za przewodnika do młodego Xięcia Gastołda (31), który należał zapewne do kościoła obrządku Greckiego. Może tedy nie tylko inne zalety naszego Jana, ale osobliwie sława którą sobie zjednał tłumaczeniem na Słowiańskie ksiąg pisma świętego, główną było pobudką do powierzenia mu tego młodzieńca, który od 1490 do 1492 pod jego zosiawał dozorem.

Po przeczytaniu wyrazów Starowolskiego wątpić nie można o exystencji ksiąg Słowiańskich tłumaczenia Jana z Głogowy wydanych u Hallera. Nie znajdziemy wprawdzie prócz tego nigdzie jani opisu lub wzmianki przynajmniej o jednym z tych dzieł, lecz i to ieszcze niebytności ich nie dowodzi. Bo ileż to pism ważnych przez troskliwe dopiero badania Józefa Załuskiego i Tadeusza Czackiego, z łona wieczney niepamięci wydartych zosiawo? Może zatem i do tych szczęśliwy kogo traf w jakiej Monastyrskiej Bibliotece Państwa Moskiewskiego doprowadzi. A kto wie, może i ten Ośmiogłównik przez Szwantopoła drukowany wyszedł nakładem i w drukarni Hallera? wszak wiadomo, iż w po-

(31) Sołtykowiec o Akademii Krakowskiej na k. 167.

czątkach drukarstwa, bardzo często Zecero- wie tylko czyli rzeczywiście Drukarze imię swoje na wydrukowanym dziele wyrażali, a o właścicielu drukarni, lub łożącym Koszta na wydrukowanie i wzmianki nie czynili. Mamy tego dowód na Kasprze Hochfeder, który nie miał w Krakowie swej własney drukarni, lecz tylko sprowadzony przez Hallera z Norymbergi Zecerem był w jego officynie (32), a wszelako

[32] Zapewne przez jakąś pomyłkę niedawnemi czasy nazwano Hallera w jednem piśmie uczniem Hochfedera. Prędzeyby można z Hoffmanem [o drukarniach Polskich na k. 6.] sądzić, iż Haller rodzic z Norymbergi lub okolic, gdyż Jerzego Stuchs z Sultzbachu nazywa *conciuem* Norimbergensem [Janocki rare poln: Bücher IV. 99.] wydoskonalif się w sztuce drukarskiej u Antoniego Koburgera, który już w roku 1472. miał drukarnią w Norymberdze. Hoffman wnosi nawet, iż Haller przeniósłszy się do Krakowa, pierwsze litery z drukarni lub giserni Koburgera sprowadził, gdyż kształt ich bardzo iest do siebie podobny. My niemając tu dosyć pierwotnych drukow przed oczyma, porównania tego sprawdzić nie możemy. Obacz wyżej przypisek pod Nro 24. Tego iednak przemilczć tu nie możemy, że w księgach u Hallera drukowanych (jak np. w Statucie Krola Alexandra 1506. wydanym i innych) spostrzegaliśmy w pa-

czasem samo swoje imię, niewyrażając właściciela drukarni, wypisywał. (33.)

Z resztą co się tycze czasu założenia i bytności drukarni Sławiańskiej w Krakowie, nie zdarzyło się nam dotąd znaleźć iakowaś o tem wiadomość. Tylko Jan Bakmeister (34) pisząc o Bibliotece i gabinecie naturalnym Akademii Petersburskiej, mówi nawiasem o dawnych drukarniach Sławiańskich, i pomiędzy dwu-

pierze znak wodny *wołową głowę z krzyżem między rogami*. To piętno zaś, zwyczajne było w piętnastym wieku na papierach z niemieckich fabryk pochodzących, a między innymi w NuryMBERDZE u *Koburgiera*, iak świadczy *Breitkopf* w dziele: *Vom Ursprung der Spielkarte und des Leinenpapiers*. Leipzig 1784. 4to na karcie 110, gdzie i kształt tych głów wołowych jest wystawiony. Stąd wnosić trzeba, iż Haller z NuryMBERGI papier sprowadzał i w związkach z *Koburgierem* zostawał.

[33] np. w dziele przytoczonym w przypisku pod Nro 24. W innym zaś druku wyrażono jest: *Impressum ad impensas Domini Johannis Haller arte autem solertis viri Casparis Hochfeder, anno 1504. cfr. Janocki rare poln: Bücher IV. 111.*

[34] W dziele pod tytułem: *Essai sur la Bibliothèque et le Cabinet de Curiosités et d'Histoire Naturelle de l'Académie des sciences de St. Petersbourg*. Petersb. 1776. 8vo.

działu dwiema, które wylicza, daie pierwszeństwo Krakowskiej w roku 1491. (35)

III Ponieważ teraz z pewnością już wiemy, że w roku 1491 Sławiańskie książki w Krakowie drukowano (36), bardzo śmiało wniesć stąd należy, że wprzody, a zatem przynajmniej w roku 1490. mu-

[35] Niemogąc dostać samego dzieła Jana Bakmeistera, nie wiemy czyli tam nie czyni oraz wzmianki ko tę drukarnię w Krakowie założył. Wiadomość zaś powyższą wyciągnęliśmy tylko z dzieła Hartwicha Bakmeistera pod tytułem: *Russische Bibliothek, Petersburg, Riga und Leipzig 1778. 8vo z Tomu V. na k. 114. gdzie się znajdują wypisy z dzieła Jana Backmeistera. Wyczytuemy tu także na k. 123 uwiadomienie, iż pismo wspomniane Jana Backmeistera przetłumaczone na język niemiecki wyszło w Petersburgu 1777. roku, lecz że w tém tłumaczeniu wiele jest rzeczy skróconych, lub opuszczonych z oryginału francuzkiego, a między innymi wiadomość także o księgach rzadkich.*

[36] Procz Ośmiogłośnika przez P. Bantkie opisanego, wzmianka jest ieszcze w tej rozprawie, że w Durychiuszu *Bibliotheca Slavica* na k. 126. przytoczona jest księga Sławiańska Cyrylskimi literami w roku 1491. przez tegoż drukarza Szwantopółta Fieol w Krakowie drukowana pod tytułem: *Czarosłowiec* [to jest księga godzin Kanonicznych.]

siano już tamże drukować, jeżeli nie dzieła Polskie, to Łacińskie zapewne. Gdzież bowiem wystawić sobie można, aby przy takowem naówczas upowszechnieniu sztuki drukarskiej, w stolicy Królestwa, a do tego w ognisku że tak powiem światła i nauk, wprzód miano drukować księgi w języku obcym, charakterami niezwycajnemi, aniżeli księgi łacińskie jako w języku pospolitym? (37) Świadectwo pisarzy o drukarni w Lignicy już w roku 1481 czynney (38), niepośledniem jest dla nas także poparciem, że gdy w mieście Śląskiem drukowano już książki, i w Krakowie zapewne jeżeli nie w tym samym roku, to niezawodnie wkrótce potem drukować musiano. Gdyby dowody były na

[37] Breitkopf w dziele: Versuch den Ursprung der Spielkarten des Leinenpapiers, und der Holzschneidekunst in Europa zu erforschen II. 77. pisze, iż w Polsce wpiery drukowano księgi Sławińskie niż Łacińskie, i na dowod twierdzenia swego przytacza Hoffmana dzieło o drukarniach Polskich p. 4. gdy w tem zaś miejscu pisze Hoffman tylko, iż procz Statutow prowincyalnych, które w piętnastym wieku były zapewne drukowane, i księgi także Sławińskie przekładu Jana z Głogowy, [o których wspomina Starowski] dowodzą, iż w piętnastym już wieku drukarnie były w Krakowie.

[38] Maittaire Annal. typogr. I. 417. Panzer IV. 342.

to co w Bibliotece Historyków i Polityków Polskich napisał Załuski, czyli też przypisnik jego Epifani Minasowicz (39), iakoby około roku 1485. Jan Haller założył pierwszą drukarnią w Krakowie, podobno rzecz całą względem pierwszeństwa u nas drukarni, za ukończoną poczytałby można. Lubo przekonani jesteśmy, że Załuski, czyli też Minasowicz słuszną miał przyczynę do naznaczenia właśnie roku 1485, i z innych wyżej wspomnianych okoliczności bardzo jest podobna do prawdy, iż około tego roku rzeczywiście drukarnia w Krakowie być musiała, za niezawodną jednak prawdę tej daty przyjmować nie chcemy, dopóki czas nam dofiatecznych i niezbitych na to dowodów nie okaże.

To wszystko co się wyżej powiedziało zważywszy, czemuż pochlebnie tu sobie wnioskować nie mamy? Prócz wiadomości nawiasem przez Starowskiego o księgach Sławińskich w Krakowie drukowanych rzuconey, nigdzie żadney o tego rodzaju dziełach wzmianki nawet nie uczyniono; tak dalece, że te druki za marzenia literackie poczytywać począto. W trzy

[39] Na karcie 176.

sta iednak przeszło lat od czasu tych druków szczęśliwem zdarzeniem iedno takowe dzieło znalezione. Jeżeli tedy Osmio-głosnik Jana Damascena przez Szwan-topsta w Krakowie drukowany, pierwszym dopiero jest dziełem Sławiańskim druku Krakowskiego, o którym świat uczony z rozprawy P. Jerzego Bandkie dokładną otrzymał wiadomość, czemuże wnosić stąd nie mamy, iż przy ścisłym badaniu po Bibliotekach tak publicznych iak prywatnych odkryje się może więcej nie tylko druków Sławiańskich, ale i innych dzieł w Krakowie w piętnastym wieku, zwłaszczcza przez Hallera drukowanych?

Ażeby iednak tym dokładniey nowe z czasem odkrycia ocenić można, za stosowną rzecz poczytuemy, wymienić nam dotąd znaiome wszelkie starożytne druki, które, za nypierwsze w Polsce drukowane księgi uchodzą. Przyjemném może także będzie miłośnikom Bibliografii oyczyfey, wypisanie porządkiem lat, wszelkich ksiąg w drukarni Hallera, lub jego nakładem wydanych, ile nam się widzieć ich przytrafiło, tudzież ileśmy z dzieł rozmaitych, które nie każdy ma na podoręczu, wiadomości o nich zasięgnąć mogli. Same te tytuły dzieł nakładem

iednego tylko drukarza wydanych, wykazują w części ducha wieku ówczesnego, i do rozmaitych uwag stają się powodem, w których przecież wyłuszczenie wchodzić tu nie możemy, zoltawując to czytelnikowi.

I. Dzieła pierwiastkowe bez wyrażenia miejsca, roku i drukarza wydane, które iednak powszechnie za druki Krakowskie, a niektórzy pisarze nawet za Hallerowskie poczytują. (40)

Constitutiones et statuta vel sintagmata provincialia incliti regni Polonie per serenissimum (*atque invictissimum*) principem et dominum dominum Kazimirum primum Polonie regem magnumque ducem Lithuanie, Russie, Prussieque dominum et heredem etc, edita et promulgata. Cujus profecto multiplex et *varia* atque recondita et altissima eruditio, in maximis-

[40] We wszystkich prawie miastach na pierwotnych drukach bardzo często nie wyrażano ani miejsca, ani roku, ani też drukarza, i dla tego też księgi tego rodzaju, które oraz inne cechy starożytności łączą, za najdawniejsze poczytują się druki.

que pacis et belli negotiis exercitatio. (*Tum vero pro conditione et statu hominum vitia corripientis*) quique terras tumultuantes et res novas molientes ad fidem et obsequium (*Regium sua opera*) redegit atque pacatas et quietas tandem reddidit. 4to.— Na końcu te są wyrazy: Finis statutorum regni Polonie emendatissime impressorum. Takowy tytuł znajduie się u Hoffmana (41), Jerzy Bandkie zaś (42) co do podania tego tytułu w tém się różni, iż wyrazy tutaj w nawiasie umieszczone, u niego się nie znajdują, i zamiast *varia* ma *sacra*, a na mieyscu *et* kładzie *est*. Na końcu dodaie, że nie ma liter początkowych, i strony nie są oznaczone, liczba zaś kart 56. wynosi. Hoffman mniema, iż te Statuta (powszechnie *liber terrestris* nazywane) przed r. 1496 drukowane, Bandkie zaś zdaie się mieć słuszne powody do naznaczenia ro-

[41] W dziele de Typogr. na k. 4. z dodatkiem, iż wyrazy na końcu umieszczone: finis statutorum i r. d. nie znajdowały się w drugim exemplarzu, który miał przed oczyma.

[42] W rozprawie de incunabulis Cracov. p. 2. gdzie wyraźnie mowi: *Integer titulus*, więc wcale nie jest skrócony.

ku

ku 1491 za rok druku. Czacki wyraźnie dwie Statutów edycye drukowane przed Statutem Łaskiego nazywa (43), lecz różnicy ich nie wyluszcza. Sądzić wypada, iż Hoffman i Bandkie rozmaite przed oczyma mieli edycye. Trudność znalezienia jedney przynajmniey z tych dwóch edycy Statutów, tym większe w każdym miłośniku dzieiów Narodowych budzi życzenie, aby ktoś korzystając z zamożney w wszelkie skarby do literatury Polskiej Biblioteki JW. Tadeusza Czackiego w Porocku na Wołyniu (44), gdzie się obie te edycye znajdują, za jednym razem oba te wydania opisawszy, ciekawość Czytelników zaspokoił.

Joannis Sacrani de Oświęcim elucidarium errorum Ritus ruthenici, tractatus

[43] W dziele o Prawach Pol: i Lit: I. 30.

[44] Kto chce choć ogolne o Bibliotece téy, a bardziej ieszcze o rozległych iey właściciela wiadomościach, otrzymać wyobrazenie, niech tylko się rozpatrzy w owym skarbcu erudycyi, nie tylko co do spraw Oczysztych, ale i dzieiów postronnych, w dziele o Litewskich i Polskich Prawach, a pewni iescemy, iż oczekiwanie choćby naydaley posunięte, zamieni się w zadziwienie.

3

res. Niektórych zdanie jest, iż pismo to około 1500. r. drukowano (45).

M. Tullii Ciceronis Cato major sive de senectute ad Ti: Pomponium Atticum.

M. Tullii Ciceronis Scipionis somnium ex libro sexto de rep. excerptum.

M. Tullii Ciceronis Paradoxa in 4to 4½ arkusza. Na tytule herb Polski, Litewski i miasta Krakowa, lecz żadnego nie masz śladu drukarza (46).

C. Plinii Secundi Junioris liber illustrium virorum. 4to 4 arkusze, z podobnemi herbami iak dzieło poprzedzające i takimiż literami drukowane (47).

Modus epistolandi eximii medicine doctoris et legum licentiati *Johannis Ursini* Cracoviensis cum epistolis exemplaribus et orationibus annexis, 4to, bez najmniejszej oznaki miejsca, drukarza i czasu (48)

Libanii greci declamatoris disertissimi beati Joannis Crystostomi preceptoris epistole, cum adjectis *Johannis Sommerfelt* (*Esticampianus*) argumentis, et emendatione

[45] Janociana II, 235. Sołtykowiez Akad: Krak: 129 k.

[46] Janocki Nachrichten IV. 105, który powiada, że Paradoxow nie ma, lubo są na tytule wyrażone.

[47] Janocki Nachrichten IV, 106.

[48] Janocki Nachrichten II, 85. Goeze Merkwürdigkeiten der Bibliothek zu Dresden II, 1. Nro 5.

et castigatione clarissima, 4to 154 k. (49).

Somerfeld Professor Krakowski w dedykacyi do Drzewickiego na ów czas Podkanclerzego, pisze, iż rękopism tego łacińskiego tłumaczenia, dostał od Jana *Klimes* księgarza Krakowskiego, na którego koszta dodawszy swe przypiski dzieło całe do druku podał. Z dedykacyi w roku 1504. datowanej, wnosić trzeba, iż to pismo w tymże roku lub nieco później, drukowano (50).

II. Dzieła, na których wymieniony rok i Kraków, iako miejsce druku, lecz wzmianki i dowodu niemasz, u którego drukarza.

MCCCCLXXIV.

Joannis de Turrecremata explanatio psalmorum impressa in Cracis 1474.

4to. Exemplarz tego rzadkiego dzieła, znajduje się w Puławach w Bibliotece JO. Xcia Adama Czartoryskiego, iak mię zapewnił W. Jan Kruszynski, Sekretarz generalny w Ministerium skarbowem. Mi-

[49] Janocki Nachrichten II. 81. — Hoffman de typogr. p. 8.

[50] Panzer annal. VI, 449.

chał *Denis* mniema (51), iż wyraz *in Cracis* znaczy w Krakowie. Pochlebném byłoby dla nas wynalezienie tak starożytnych druków, nie śmiemy jednak przyymować tego za prawdę historyczną, lubo podobieństwo imienia za nami zdaie się mówić (52).

M.CCCCXCIII.

Michaelis de Vratislavia Judicium cum trium Eclipsium prognostico 1493. Cracoviæ (53).

[51] W dziele *Einleitung in die Bücherkunde* 1796. 4 to II, 123. iak świadczy Czacki o Prawach Polskich I. w przypisku Nro 151.

[52] Procz rozmaitych nazw ^{sk} Krakowa po Łacinie, znajdzię także i *Croca* w wierszach umieszczonych przy końcu Seymu zwierzat [*Theribulia Dubrawii*] wydanego przez Jana Antonina w Krakowie 1521 u Floriana Unglera 4to, gdzie między innymi tak pisze: *Hic tibi claram pererrat Istula Crocam.*

[53] Sołtykowiez o Akad. Krak: na k. 220. przytaczaiać to dzieło, pisze: to okazuje, że drukarnia Hallera już około końca XV. wieku w Krakowie się znajdowała. Z tych przeto wyrazów wnoszę, iż Krakow jako mieysce druku na tém dziele musi być wyrażone.

M.CCCCXCVI.

Laurentii Corvini Novoforensis (Nowodworski,) *structura carminum, augustissimi gymnasii Cracoviensis studentibus dicata* 1496. 4to Cracoviæ (54).

M. D.

Missale Vratislaviense, in fol: maj: Cracoviae 1500 (55).

Ciceronis ad Herennium Rhetoricorum libri IV. cum Raphaelis Regii præfatione, et ejusdem Oratio pro Q. Ligario (56).

M. D. IV.

Modus Epistolandi fratris Guillelmi zaphonensis de ordine minorum. Na osta-

[54] *Janociana* I, 44. k. Stąd Panzer *Annal: typogr: IX, 230.*

[55] *Scheibels Geschichte der Breslauer Buchdruckerei.* Breslau 1804. 4to. pag: 6.

[56] Pierwszą wiadomość o tém dziele podał *Fabrycysz* in *Supplem: Biblioth: Latin: p. 108.* Marchand zaś w dziele *Histoire de l'Imprimerie à la Haye* 1740. na k. 93. mniema, iż pisma te Cyncerona drukowane zapewne w *Officynie Hallera.* cft. *Hoffmann de typographiis in Polonia* p. 8.

tniej karcie; impressum Cracoviæ anno M.D.III. 4to 15. kart: (57).

Opusculum de arte Memorativa longe utilissimum, in quo studiosus lector tam artificialibus preceptis quam naturalibus medicinalibusque documentis memoriam suam adeo fovere discet, ut quecunque vel audita vel lecta illi commenderit, tanquam in cella penaria diutissime conservaturus sit. Impressum Cracovie. M.D.III. 4to, 20 kart. Autorem pisma tego ma bydź Jan z Dobczyc Bernardyn (58).

III. Dzieła z wymienieniem Krakowa, iako miejsca druku i nazwiska Hallera, bez wyrażenia roku na świat wydane.

Modus Epistolandi, Magistri Johanni Esticampiani alias Sumerfelt, viginti generæ Epistolarum complectens. Nad tytułem znak drukarski Hallera. Na ostatniej karcie następujące są wyrazy: Impressum Cracoviæ in edibus famati viri Domini Joannis Haller civis Cracoviensis

[57] Janocki Nachrichten II, 141.

[58] Janocki Nachrichten II, 83. Janociana II, 79. Panzer An: Typ: VI, 481. zec Annal: VI, 449.

Anno redemptionis, lecz rok nie jest wyrażony. 4to 4½. arkusza. (59).

Judicium prognosticum autore Nicolao Tolyschow. Cracovie in offic: Joh: Haller. 4to (60).

Missale dioecesis Cracoviensis. Illustrissimi principis Friderici in septem solis Rome Cardinalis presbiteri. Gnsnen: Archiepresulis et primatis atque episcopi Cracoviensis in edibus domini Joh: Haller civis Cracoviæ: per Georgi: Stuchs ex Sulzbach concivem Nurnbergensem impressum. Na pierwszej karcie tego Mszału tenże tytuł obszernie wyłuszczoney: Elimatum hoc Missale secundum rubricam Cracoviensem etc. 4to max: 336 k. (61).

Epitoma figurarum in libros phisicorum et de anima Aristotelis. In gymnasio Cracoviensi elaboratum. Przy tym tytule rozmaite są ozdóbki drukarskie, a we środku cyfra Hallerowska. Na końcu następujące są wyrazy: Epitoma in libros phisicorum et de Anima Aristotelis per Magistrum Michaëlem de Vratislavia sacrarum literarum professorem &c. Opera vero et impensis spectabilis viri Jo-

[59] Janocki Nachrichten IV, 160.

[60] Panzer An: Typ: VI, 481.

[61] Janocki Nachrichten IV, 99. Janociana II, 97.

annis Haller civis et consulis Cracoviensis literis ac formis excusum (62).

Comedia Poliscene per Leonhardum Arentinum congesta, 4to 3 arkusze. *Pod tytułem herb Polski, Litewski i miasta Krakowa, tudzież cyfra Hallerowska w tym kształcie, iak się znayduie wybita na tytule ninieyszego pisma.* (63).

Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani per Magistrum Joannem Glogovium. Lipsie apud Wolfgangum impensis Joh: Haller (64).

IV. *Dzieła z wyrażeniem Krakowa, roku i Imienia Hallera, lub też przynajmniey cyfrą iego, w kształcie na tytule ninieyszego pisma wydanym, naznaczone.*

M.CCCCXCIX.

Exercitium nove Logice seu Librorum Priorum et Elenchorum Magistri

[62] Janocki Nachrichten IV, 126.

[63] Janocki Nachrichten IV, 105.

[64] Sołtykowiez o Akad: Krak: 168. Jest to jedno z dzieł nakładem Hallera za granicą drukowanych, o których prócz pomienionego mało co wiemy.

Joannis de Glogovia pro junioribus re-collectum. Tytuł ten ozdobiony jest herbem Polskim, Litewskim, iako też miastem Krakowa i cyfrą Hallerowską. Na końcu zaś są następujące wyrazy: *Adest finis feliciter Anno Domini 1499 In studio Florentissimo Universitatis Cracoviensis etc. in 4to 235. kart: (65).*

M. D. II.

Laurentii Corvini Novoforensis (Nowodworski) Hortulus Elegantiarum, Academie Cracoviensis Studentibus consecratum. Na końcu: *Carminis Saphico describitur Polonia, et ejus Metropolis Cracovia. Cracovie Anno 1502. in 4to, z cyfrą Hallerowską (66).*

M. D. III.

Epostola Caij Plinii secundi majoris ad Titum Vespasianum Imperatorem. Impressum Cracovie, in 4to 1 1/2 arkusza. Na ostatniej karcie następujące są wyrazy: *Chalchographatum hac*

[65] Janocki Nachrichten IV, 139.

[66] Janociana, I, 44.

primiciali pressura Cracoviae: per Casparum Hochfeder. Anno Domini M. D. III. (67).

Compendium Metaphysice intitulum Autor Casarum. Cracoviae per Casparum Hochfeder 1503. 8vo (68)

Boetii liber de hebdomadibus. Cracoviae 1503. 8vo (69).

In minorem magistri Donati de octo partibus orationis librum majori volumini Prisciani correspondentem argumentum incipit feliciter. Przy końcu tego argumentu, te się znajdując wyrazi: Ego magister Johannes Glogoviensis almae florentissimeque universitatis studii Cracoviensis majoris collegii artistarum Collegiatus pro laude Dei gloria famaue universitatis nostre in communem novitiorum studentum profectum Questiones compendiosas in libellum magistri Donati de octo partibus orationis recolligere institui: ut sic juniorum ingenia artis grammaticae principiis valeant edoceri. Impressum est autem hoc opus. Anno 1503. cur-

[67] Janocki Nachrichten IV, 106.

[68] Panzer Annal: typograph: VI, 447.

[69] Panzer ibid.

rente. Ad impensam humanissimi optimique viri domini Johannis Haller, Civis Cracoviensis doctorum virorum fautoris excellentissimi etc. 4to (70).

M. D. IV.

Joannis Glogoviensis. Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Magistri Petri Hispani. Cracoviae impressum finitumque in domo Joh: Haller. Arte Casparis Hochfeder. 1504. anno. 4to (71).

Exercitium secunde Partis Alexandri magistri Johannis de Glogovia. Po tytule następuje: Syntaxis commendatio, a potem następuje wyrazi: Impressum est hoc opus ad impensas optimi humanissimi que viri domini Johannis Haller, Civis Cracoviensis virorum doctorum fautoris excellentissimi, arte autem solertis viri Casparis Hochfeder. Anno 1504. etc. 4to (72).

Exercitium veteris artis: sive Libri Isagogici Porphyrii, in Categorias Aristotelis,

[70] Janocki Nachrichten IV, 109.

[71] Janocki Nachrichten IV, 116.

[72] Janocki Nachrichten IV, 110. — Panzer Annal: typogr: VI, 448.

per M. Joannem Glogovium resolutio. Cracoviae 1504. impensis Joh: Haller. (73).

Exercitium veteris artis: super predicabilia Porphyrii: Kathegorias et periarmentas Aristotelis: sex principia Gilberti Porritani: Ego magister Johannes Glogoviensis majoris Collegii artistarum Collegiatus pro laude Dei gloria famaue universitatis nostre in communemque adolescentum profectum per questiones in levioem modum insitui: Impressum est hoc opus ad impensas providi humanissimique viri Domini Johannis Haller, Civis Cracoviensis virorum doctorum fautoris excellentissimi. Anno Christi Salvatoris Jesu 1504 currente. In 4to (74).

Textus summularum Petri Hispani in tractatus et capita distinctus: cumque singulorum tractatum summaris cuilibet studioso multum profuturis. Amen. *Przy końcu książki te znajdują się słowa:* Finit tractatus Petri Hispani in tractatus et capita solerter distinctus. Impressum Cracoviae 1504. In 4to 95. k. (75)

[73] Sołtykowiez 168 karta.

[74] Janocki Nachrichten IV, 116.

[75] Janocki Nachrichten IV, 140.

Dionisii Thessalonicensis de situ orbis: vel cosmographia: liber: quo trium partium mundi variae regiones, populi, maria, sinus, insule, flumina et montes hexametris versibus luculenter et nominatim describuntur: a Prisciano in latinum e greco traductus. *Przy końcu te są słowa:* Cracoviae impressum (Char: Casp: Hochfederi) Christiane salutis anno supra millesimum quingentesimum quarto. In 4to kart: 28. (76.)

Joannis (Glogoviensis) Questiones in Libros Analyticorum priorum et elenchorum Aristotelis. Cum resolutione textus clarissima ad intencionem doctoris Scoti, Apud inclitam Polonie Cracoviam impressum in edibus fanati viri Domini Joh: Haller Civis Cracovien: per Casparem Hochfeder. anno partus virginis 1504 in 4to (77).

M. D. V.

Antiquissimi Grecorum poetarum Hesiodi Georgicorum liber per Nicolaum de Valle e greco in latinum conversus.

[76] Janocki Nachrichten IV, 141. Panzer I. c. 449.

tedziez Autorowie tamze przytoczeni.

[77] Janociana I, 253.

Pod spodem te są wyrazy: Impressum Cracovie. *Na samym zaś końcu:* Liber Georgicorum Hesiodi, a Nicolao de Valle translatus finit. Impressus Cracovie per Casparem Hochfeder. Anno domini 1505. In 4to 6 arkuszy. (78).

Missale Vratislaviense. *Zamiast tytułu na pierwszej karcie, następujący jest napis:* Johannes Turzo Decanus et Coadjutor Electus ac Confirmatus Vratislaviens. Sacerdotibus et clericis ejusdem diocesis salutem. Si quis forte invidorum malignitate calumniari velit: huic missalium librum: velut librarium vitio mendosum et depravatium: hortamur et monemus omnes ac singulos Vratislaviens. diocesis clericos et sacerdotes ne deterreant aut se retrahant ab emptione eorundem. Adhibitis enim pluribus atque diversis exemplaribus: ritus et ordo Vratislaviens. ecclesie adamusim servatus et castigatus itaque et absque omni reprehensione liber his typis Cracoviensibus excusus: diligentissimorum Bibliopolarum cura et elucubratione exivit. In communem cleri et Vratislaviens. diocesis devotionem ac utilitatem. Anno M.CCCC.V. *Na końcu następujące wy-*

[78] Janocki Nachrichten IV, 123. Panzer I. c. 450.

razy: Impressum Cracovie de consensu et voluntate tum reverendissimi domini Episcopi, tum venerabilis Capituli prefate ecclesie. Impensis autem Johannis Haller et Sebastiani Hyber ejusdem civitatis cives admodum bene meritos. Anno incarnationis Dominice Millesimo quingentesimo quinto. fol. max. kart. 309. (79).

(Johannis Glogoviensis) Questiones in Libros Analyticorum Posteriorum et topicorum Aristotelis. Cum resolutione textus clarissima ad intentionem doctoris Scoti. Impressum Cracovie in edibus providi circumspectique viri domini Joh: Haller civis Cracoviens. anno salutis Christiane 1505. 4to (80).

M. D. VI.

Commune incliti Polonie regni privilegium constitutionum et indultuum publicitus decretorum aprobatorumque. Cum nonnullis juribus tam divinis quam humanis per Serenissimum principem et dominum Dominum Alexandrum Dei gratia Regem Polonie, magnum Ducem Li-

[79] Janocki Nachrichten IV, 142.

[80] Janociana I, 253.

thuanie, Russie, Prussieque dominum et heredem etc. Non tamen in illud ipsum privilegium, sed motu proprio serenitatis sue per adhortationem per instructionem Regnicolarum. proque regni ejusdem ac justitie statu feliciter dirigendis eidem privilegio annexis et ascriptis. Majestate accuratissime castigatis. Impressum Cracovie in edibus Joh: Haller fol: 1506. 27. Januarii (81).

Prócz przedmowy, Summaryuszu i Rejestrów zawiera to dzieło liczbowanych kart 263 i 68. — W zbiorze tym Statutów Króla Alexandra przez Jana Łaskiego wydany, znajdują się prócz praw i ustaw dawniejszych lub przywilejów, traktaty z Krzyżakami i inne rzeczy, tudzież Prawo Magdeburskie, Prawo lenne i Komentarz Raymunda Neapolitańczyka. Statut ten nader jest ważny, nie tylko dla swęj starożytności, lecz bardziej dla tego, iż prócz Statutu Litewskiego, jedynym jest zbiorem Praw Polskich, który przez potwierdzenie Królewskie, moc prawną o-

[81] Janocki Nachrichten I, 32. — Czacki o Prawach Polskich i Litewskich I, 31. — Braun judicium de Script. Pol: Colonia [Gedani] 1739. 4to p. 2.

trzymał. — Lubo w żadnym z Pisarzow mówiących o Bibliografii naszey, lub Prawach krajowych, wzmianki najmnieyszey nie masz, ażeby zbior ten był przedrukowany, kilka iednak dzieła tego exemplarzy mając przed oczyma, przekonywamy się, iż dwie są onego edycye, chociaż z wyrażeniem tegoż roku, a nawet i dnia z drukarni na świat wydane, co do rzeczy toż samo zawierające, a nawet w druku tak co do samych liter, iako i onych złożenia, tak do siebie podobne, iż po większey części karta z kartą, a nawet wiersz z wierszem się zgadza. Mówimy *po większey części*, ponieważ niektóre karty co do liczby słów w wierszu zawartych, lub co do abrewiacyi niektórych wyrazów, lub też odmiany liter wielkich, lub małych, albo też imion liczbowych Rzymskich, w iednym wydaniu Łacińskiem, w drugim Gockiem literami wybitych, nie zgadzają się z sobą, iak się przekonałem z porównania kart *in Summa Raymundi* fol: 51. 49. 56. 58. i t. d. Bliższą zaś w oczy różnicę tych dwóch wydań, spostrzegłem na karcie ostatniej przy samym końcu. W jednym z tych exemplarzów, który jest drukowany na pergaminie, i należy do W. Bandtkie, Professora Prawa i Notaryusza Xjełstwa, takowy jest końcowy napis:

„Finis. Explicit dextro sidere: Commune incliti Regni Polonie privilegium: omni studio ac diligentia Cracovie in edibus Johannis Haller ad commissionem Reverendi Patris Domini Johannis de Lasko: ejusdem Regni Cancellarii impressum. Anno Domini M. CCCC. VI. vicesima septima Januarii. Deo gratias.“ — Potém prawie dwie trzecie części strony téy, została biała. W exemplarzach zaś drugiego wydania, (jakie się znajdują w Warszawie w Bibliotece JXX. Piarów i S. Krzyża, te są wyrazy na końcu: „Finis. Explicit dextro sidere: Commune incliti Regni Polonie privilegium: omni studio ac diligentia Cracovie in edibus Johannis Haller ad commissionem Reverendi Patris Domini Johannis de Lasko: ejusdem Regni Cancellarium impressum. Quem quidem librum et alios quoscunque per prefatum Haller. ea lege impresos quisque nosse debet: ut nemo illos alibi gentium exaratos: Regno introducat Eosque venales habeat gravi sub pena: ac eorundem librorum amissione vigore privilegii: ipsi Haller per sacram Domini Regis Polonie Maiestatem desuper gratiose ex Consilio sue Serenitatis Consiliariorum concessi: Prout hoc idem privilegium la-

tius continet.“ — Pod temi wyrazami wybita jest rycina ozdobek drukarskich, w iéy śródtku cyfra Hallerowska, (której wizerunek na tytule umieściliśmy), a po obu stronach téy cyfry, następujące znajdują się wyrazy: — Anno Domini M. CCCC. VI. XXVII. Januarii. — Tym sposobem cała ostatnia strona téy edycyi aż do końca jest wypełniona. Sądziemy, iż exemplarze z krótszym na ostatniéy karcie, napisem, są pierwszej oryginalney edycyi, rzeczywiście w roku 1506. dnia 27 Stycznia z druku wydanej; exemplarze zaś z dłuższym na ostatniéy karcie napisem, są drukowane może w roku 1508, albo też później nieco, z wyrażeniem iednak roku 1506 i 27 Stycznia, lecz nie przy wyrazie *impressum*, iak się wyżej pokazało. Na dowód zdania tego względem dwóch edycyi, służy Statut Zygmuntowski z Seymu Koronacyjnego r. 1507 *seria tertia proxima post dominicam Reminiscere* datowany, a tutaj po Summariuszu i regestrze Łaskiego, na czterech kartach wydrukowany. Ta okoliczność była zapewne Janockiemu powodem (82) do napisania, iż Statut Łaskiego za życia Alexandra zaczęto drukować,

[82] Nachricht von Raren-Büchern Iy 36.

a po śmierci dopiero jego za rządów Zygmunta I. ukończono; gdyż w exemplarzu na pergaminie drukowanym, który Janocki opisywał, znajdowały się ustawy Zygmunta z 1507 roku. Lecz widać, iż Janocki dat z sobą nieporównawszy, przez nieuwagę owo napisał zdanie. —

Rzecz cała względem tych obu wydań tak się ma zapewne. Gdy wkrótce po wydrukowaniu Statutu Łaskiego, Król Alexander zszedł z tego świata (co nastąpiło w 6. miesiący potém t. i. dnia 19. Sierpnia 1506.) i Zygmunt objął rządy, prosiły Stany o potwierdzenie zbioru owego. Stało się to roku 1507. na Seymie Koronacyynym z niektórymi jeszcze dodatkami. Właśnie téż może już naówczas exemplarzy pierwszej nie bardzo wielkiej edycji (83) mały się znajdował zapas, przedrukowano

[83] Ze edycja ta pierwsza daleko jest rzadsza przekonam się i stąd, iż prócz exemplarza na pergaminie, który mam przed sobą, widziałem tylko jeden jeszcze exemplarz na pergaminie także, w Bibliotece ś. p. Joachima Chreptowicza Kanclerza, przez JP. Kłopotowskiego bibliotekarza Łaskawie mi pozwolony. Gdy tym czasem exemplarze drugiego wydania, lubo równie do dzieł rzadkich należą, zwłaszcza gdy są kompletne, znajdują się w

ią tedy zachowując ścisłą zgodność kart, a nawet i wierszy z pierwszym wydaniem i wybiłaiąc w tyle rok i dzień pierwszy edycyi. Ze zaś pierwsza edycja nadspodziewanie zapewne księgarza prędko się wyprzedala, obawiając się on przeto niegodziwego przemysłu innego drukarza, umieścił na ostatniej karcie treść przywileju swego na to dzieło otrzymanego, aby widoczniejszą tamę niegodziwości położył. Prócz tego zaś umieścił na przodzie Statuta Zygmuntofskie Seymu Koronacyynego, których w pierwszej edycyi niemasz, o czém przekonywa całkowity i dobrze zachowany exemplarz Biblioteki Chreptowiczow (84).

Introductorium compendiosum in tractatum sphere materialis Magistri Joannis de Sacrobusto quem abbreviavit ex Almagesto sapientis Ptolomei Claudii philosophi Alexandrini ex Pelusio progeniti: per Magitrum Johannem Glogoviensem

Warszawie w Bibliotece JXX. Piłarow, S. Krzyża, w Liceum i prócz tego u wielu osob prywatnych, ile mnie samemu wiadomo.

[84] Na tymże exemplarzu, znajduję napis własnoręczny Tadeusza Czackiego, iż to jest jeden z dziesięciu exemplarzow drukowanych na pergaminie.

feliciter recollectum. Impressum Cracovie in Domo Joannis Haller. Anno Domini M. D. VI. (85).

Tractatus Petri de Eliaco Episcopi Cameracentis super libros Metheororum Aristotelis. Impressus Cracoviae. In Domo Joannis Haller. Anno Domini 1506. In octava sancti Floriani. In 4to 21 kart. (86).

Laurentii Corvini Novoforensis (Nowodworski) Epicedium, in Serenissimum ac Gloriosissimum Principem Alexandrum, Polonie Regem, Magnum Ducem Lithuanie: Vilne Lituanorum Metropoli, die XIX. mensis Augusti demortuum, et ibidem XI. Octobris sepultum: Elegiaco Carmine. Impressum Cracoviae per Dominum Joannem Haller. Anno a partu Virginis Millesimo quingentesimo sexto, in 4to (87).

Introductorium compendiosum in tractatum Sphaerae materialis Mag. *Johannis de Sacrobusto* per Mag. Johannem Glogoviensem etc. Impressum Cracoviae 1506. 4to. *Lubo drukarz niewymieniony, zdaje się iedak że u Hallera* (88).

[85] Janocki Nachrichten IV, 120.

[86] Janocki Nachrichten IV, 152.

[87] Janociana I, 45.

[88] Ex. Catalogo Uffenbach. Panzer I. c. VI, 451.

Introductorium Astronomie Cracoviense elucidans Almanach. — Editum Cracoviae per Mag. Michaellem Vratislaviensem 1506, 4to (89).

M. D. VII.

Computi Chirometralis opus resolutum et emendatum per Magistrum Joannem Glogoviensem. Impressum Cracoviae impensis Halleri 1507. 4to (90).

Expositio Magistri Nicolai de Gijelczeph in passiones terminorum Marsilii. *Pod tytułem znayduią się herby Królestwa Polskiego, Xięstwa Litewskiego i miasta Krakowa, iakie na innych drukach Hallera widzieć się daią; przy końcu zaś te są wyrazy:* Impressum Cracoviae. Anno Domini Millesimo quingentesimo septimo. In 4to 85. kart (91).

Tractatus de natura jurium et bonorum regis. Et de reformatione regni ac ejus reipubl: regimine. *Pod tym tytułem znayduie się cyfra Hallerowska: a przy końcu książki te słowa: Da natura Jurium et bonorum Regis. et de refor-*

[89] Panzer ibid.

[90] Janocki Nachrichten IV, 113. — Sołtykowicz 168.

[91] Janocki Nachrichten IV, 152.

matione regni etc. Finit tractatus quem in lucem edidit Stanislaus Zaborowski R. Polonie thesauri Notarius. *Po registrze te następują wyrazy:* Impresum Cracovie. Anno Domini 1507. In 4to 50 kart (92)

M. Tullii Ciceronis, Officiorum Libri tres. Na końcu następujący znajduje się napis: Eloquentissimi Romane lingue Ciceronis Consulis Romulidi imperii patris patrie officiorum opus (haud mancum artis formularie Domini Johannis Haller impensis Cracovie Anno ab incarnati verbi humane salutis M. CCCC. VII. XII. Calen. Aprilis) impressum.

Na pierwszej karcie, której w moim exemplarzu brakuje, znajdowała się zapewne dedykacja niewiadomego mi wydawcy. 4to 64 kart, które nie są liczbowane.

M. Tullii Ciceronis oratio pro Cn. Pompejo magno in duobus cause generibus constituta deliberativo scilicet et demonstrativo etc. Pod tytułem ryciny drukarni Hallerowskiej, a na końcu te tylko wyrazy: Laus Deo 1507. 4to 3. arkusze. (93).

[92] Janocki Nachrichten IV, 153. Janociana I, 306.

[93] Janocki Nachrichten IV, 153.

Venerabilis patris *Thome Murner* Alemanni e civitate Argentin. alme universitatis Cracovien sacre theologie bacalarii. *Chartiludium logices.* seu logica poetica vel memoritiva cum jocundo pictasmatismatis (imaginatio?) exercitamento pro communi omnium studentum utilitate impressum Cracovie impensis optimi famatissimi viri Domini Johannis Haller civis Cracoviensis anno verbi incarnationis 1507 decimo tertio ante Kalendas Martii. (94).

Parvulus philosophie naturalis, cum expositione textuali et dubiorum resolutione ad intentionem Scoti. Impresum Cracovie impensis Joh: Haller. 1507. 4to (95).

(*Johannis Glogoviensis*) Questiones veteris ac nove logice, cum resolutione textus Aristotelis clarissima ad intentionem doctoris Scoti. Impresum Regia in civitate Cracovien: impensis providi viri Domini Johannis Haller. Salutis nostre anno septimo supra Millesimum quingentesimum in vigilia Mathie Apostoli, 4to (96).

Laurentii Corvini Hortulus elegantiarum, Academie Cracoviensis studen-

[94] Janociana I, 186. Panzer I, c. VI, 451.

[95] Panzer A. T. VI, 452.

[96] Janociana I, 254.

tibus, consecratus. — Impressum Cracovie
1507 anno, 4to (97).

Michaelis Vratislaviensis Introducto-
rium Astronomie Cracoviense elucidans
Almanach impressum Cracovie 1507 4to
(98). — *Hanke mówiąc o życiu i pismach*
Michała Wrocławianina (99), przyta-
cza pod tymże rokiem pismo jego pod
tytułem: *Introductorium Astronomicum*
de Signorum naturis et stellarum pro-
prietatibus, przypisane Janowi Turzo,
Biskupowi Wrocławskiemu, wydane w
Krakowie 1507, 4to. Lecz wahamy się
poczytywać to dzieło za różne od poprze-
dzającego, gdyż *Hanke* z pamięci tylko
(iako się z dalszej powieści jego okazuje)
tytuł przytaczając, mógł go nieco od-
mienić.

(*Joanis Sacrani* de Oswiecim) *Modus*
Epistolandi una cum epistolis exemplari-
bus, in officina Halleriana. 1507, 4to (100).

[97] Panzer A. T. VI, 452.

[98] Panzer ib.

[99] *Hanke* de Silesiis eruditis Lipsia 1707, 4to pag. 209.

[100] *Janociana* II, 236.

M. D. VIII.

Questiones veteris logice, Joannis de
de Stobnicza artium Magistri. Cracovie
apud Joannem Haller 1508 4to (101).

Excellentissimi *Mathie de Miechov*,
artium et medicine doctoris contra sevam
pestem reginen accuratissimum. Craco-
vie 1508. apud Joh: Haller (102).

Joannis de Comorovo introductio in
doctrinam doctoris subtilissimi. Modos di-
stinctionum et identitatum: aliosque ter-
minos obscuriores ejusdem doctrine decla-
rans. antiquiorum Scotisantium dicta sal-
vans. rationibus quorundam Recentiorum
quibus impugnantur solutis. Cracovie, ex
officina Joh: Haller. 1508 4to (103).

M. D. IX.

Theophilacti Scolastici Simocati,
epistole morales, Rurales, et amatorie
interpretatione latina. Cracovie in Domo

[101] *Janocki Nachrichten* IV, 122.

[102] *Sołtykowiez o Akad: Krak: 282.*

[103] *Janociana* I, 152.

Joh: Haller 1509. 4to. (editor Laurentius Corvinus Novoforensis (104).

Michaelis de Vratislavia introductorium dyalectice, quod congestum logicum appellatur. Cracovie apud Joh. Haller 1509. 4to (105).

Ordinarius sive Rubricella ad veram notulam alme agrien. Ecclesie. Cracovie impensis Joh: Haller 1509. 4to 182. kart. (106)

M. D. X.

Eutropii viri clarissimi de gestis Romanorum libri decem Cracovie in Domo Joh: Haller 1510. 4to (wydawcą iest *Michał Coccynius* rodem z *Tybingi*) (107).

Jacobi Fabri Stapulensis introductiones in libros Phisicorum et de anima Aristotelis cum *Jodoci Neoportuensis* annotationibus declarantibus candide dicta singula obscuriora ipsius introductionis. Cracovie impensis Joh: Haller. 1510. 4to, 20. kart. (108).

[104] Janociana I, 45. — Janocki Nachrichten II, 85.

[105] Janocki Nachrichten IV, 135.

[106] tenże IV, 154.

[107] Janociana I, 43.

[108] Janocki Nachrichten IV, 154. — Janociana I, 251.

M. D. XI.

Questiones in libros priorum et elenchorum Aristotelis per Magistrum *Johannem de Glogovia* in studio Cracoviensi collecte impensisque Dni Haller noviter recognite ac impresse. 1511 4to (109).

Computi Chiometralis opus resolutum emendatum et castigatum per Magistrum *Johannem Glogoviensem* denuo revisum et impressum expensis Domini Joh: Haller Anno 1511. 4to (110).

Leonhardi Aretini in Moralem disciplinam introductio. familiari *Johannis de Stobnicza* Commentario explanata. Impressa Cracovie in domo Joh: Haller. Anno 1511. et finita XI. Februarii. Na samym końcu te są wyrazy: *Toby Mily Boze Chwala*, 4to, (111). Toż dzieło w tymże samym roku 1511 przedrukował Haller pod takimże tytułem; z pod prasy zaś wydane: *in vigilia divi Joannis Baptistae*, więc we cztery miesiące po pierwszym wydaniu (112).

[109] Tamże IV, 118.

[110] Tamże IV, 118 et 113.

[111] Panzer An. typ. VI, 453.

[112] Janociana I, 256. et Panzer I. c.

Vita beatissimi *Stanislai* Cracoviensis Episcopi et Polonorum protomartyris mirifici edita per egregium virum Dnum Johannem Dlugosch Canonicum Cathedralis Ecclesie Cracoviensis Anno Dni 1465. Et alie legende sanctorum Polonie, Hungarie, Bohemie, Moravie, Prusie, et Slesie, Patronorum. Impressum Cracovie in edibus Joh: Haller, Anno 1511. 4to 131 kart prócz rejestru alfabetycznego (113).

M. D. XII.

Epithalamium in nuptiis Sigismundi Regis Polonie invictissimi ac illustrissime principis Barbare filie preclari quondam Stephani comitis perpetui Czepusien. et regni Hungarie Palatini, per *Joannem Linodesmona Dantiscum* editum Cracovie ex officina Joh: Haller 1512. 4to. 6. kart (114).

Encomium nuptiale divo Sigismundo regi Polonie scriptum, anno M.D.XII. Magistri *Eobani Hessi* diligentia. *Na koń-*

[113] Janocki Nachrichten IV, 155.

[114] Tamże III. 77.

cu: Cracovie imprimebat Joh: Haller. 1512. 4to, 6 kart (115).

Francisci Philelphi viri grece et latine eruditissimi epistolarum familiarium libri 37. Cracovie industria et impensa Joh: Haller 1512. 4to max. 354 kart. *W dedykacyi do Erazma Ciolka Biskupa Plockiego, podpisal się Stanisław z Łowicza iako wydawca* (116).

In Augustissimum Sigismundi Regis Polonie et Regine Barbare connubium *Andree Critii* Scholastici Posnaniensis Carmen. Cracovie ex edibus Joh: Haller Anno 1512. 4to, 1½. arkusza (117).

Statuta Diocesana pro diocesi Gnesnensi. Cracovie impensis Joh: Haller. 4to 1½. arkusza (118).

Johannis Sacrani (de Oswiecim) Modus Epistolandi una cum Epistolis exemplaribus. Cracovie impensis Joh: Haller 1512. 4to (119)

[115] Tamże IV, 129. — Janociana I, 72.

[116] Tamże IV, 156. et Janociana I, 176.

[117] Janocki Nachrichten IV, 157.

[118] Tamże.

[119] Janociana II, 236.

M. D. XIII.

Introductorium Astronomie Cracoviense elucidans Almanach editum per Magistrum *Michaelem Vratislavien.* Impressum Cracoviae impensis Joh: Haller per Florianum Unglerium Anno 1513. 4to 5½. arkusza (120).

Parvulus Philosophie naturalis cum expositione textuali ac dubiorum magis necessariorum dissolutione ad intentionem Scoti congesta in studio Cracoviensi (a *Johanne Stobnicensi.*) Impressum Cracoviae impensis Joh: Haller per Florianum Unglerium. 1513. 4to 76. kart (121).

Francisci Philelphi breviores elegantioresque Epistole omnibus qui pure et latine scribere cupiunt multum utiles et necessarie. — Iterum ad unguem revise etc. cura et impensa Joh. Haller 1513 4to. 114 kart (122).

M. D. XIV.

Questiones magistri *Johannis Versoris* per magistrum *Johannem Glogoviensem,*

[120] Janocki Nachrichten IV, 137.

[121] Tamže 125. — et 159. et Janociana I, 258.

[122] Janocki Nachrichten IV, 158.

pro

pro Juniorum in Philosophie studiis institutione noviter emendate. Impresse Cracoviae arte et impensis Joh: Haller, anno IVXIII (to znaczy 1514) 4to (123).

Plutarchi Cheronei deliberis educandis libellus latine redditus per *Guarinum Veronen.* cum *M. Georgii Legnicen.* prefatione. Impressum apud Flor: Unglerium expensis Joh: Haller (124.)

(*Valentini Ecchii*) utrum prudenti viro sit ducenda uxor. Carmen sane elegantissimum illustri ac Magnifico Domino *Alexio Thurzoni* Regalium cubiculariorum Magistro dicatum. apud Joh: Haller, 1514. 4to, (125).

Passio Jesu Christi Salvatoris mundi vario carminum genere, *F. Benedicti Chelidonii* Musophili doctissime descripta. *Na końcu:* Impressum Cracoviae per Florianum et Wolfgangum de Paffenhofen 1514, a przy tém znak drukarni *Hallero-wskiéy.* (126.)

Diurnale secundum usum Ecclesie Cracoviensis. Cracoviae arte et impensis Joh:

[123] Janocki Nachrichten IV, 119.

[124] Janociana I, 166.

[125] Janocki Nachrichten IV, 133.

[126] Panzer A. T. VI, 456.

5

Haller, Anno 1514, 8vo, 360 kart (127).

Agenda Latino et vulgari sermone Polonico videlicet et Allematico illuminata. Impressa Cracoviae arte et impensis Joh: Haller. Anno 1514. in 12mo 95 kart (128). *Prócz Pieśni Boga Rodzica przy Statucie Alexandrowym w roku 1506 wydrukowaney, ta Agenda podobno na starszym będzie drukiem polszczyzny, ile nam dotąd wiadomo.*

Francisci Nigri doctoris et oratoris spectatissimi compendiosa ars de Epistolis artificiose exarandis. Impressum Cracoviae impensis Joh: Haller per Flor: Unglerium et Wolfgangum Lern: 1514 4to. 53 kart (129).

Anzelmi Poloni minorite descriptio terre sancte et urbis Jerusalem. Cracoviae 4to 1514. (130).

(Christophori a Suchten Gedanensis) de nobili et gloriosa victoria per invictissimum Polonie Regem D. Sigismundum a Moscis reportata. Cracoviae apud Joh: Haller 1514. 4to (131).

[127] Janocki Nachrichten IV, 159.

[128] Janocki Nachrichten IV, 159.

(129) Tamże IV, 160.

[130] Hoffman de typogr. p. 9. Panzer A. T. VI, 497.

[131] Janociana I, 267.

Introductorium Astronomie in Ephemerides per M. *Johannem Glogoviensem* in Communem Studentum in arte stellarum et studio Astronomie perficere cupientium utilitatem. — Impressum Cracoviae per Florianum et Wolfgangum (in domo Joh: Haller) 1514, 4to (132).

M. D. XV.

Missale Cracoviensis diocesis. Apud Joh: Haller 1515 in folio (133).

Lucii Flori bellorum Romanorum libri quatuor — diligenter recogniti per Val: Eckium. Impressi Cracoviae arte et impensis Joh: Haller, 1515. 4to. majori (134).

M. D. XVI.

Expositio et interpretatio Hymnorum ex doctoribus in gymnasio Cracoviensi pro Juniorum eruditione. ac eorum in sacris litteris institutione conflata — per Mag: *Michalem de Vratislavia* opera et impensis Joh: Haller. Anno 1516, 4to 132 kart (135)

[132] Janocki Nachrichten IV, 119.

[133] Hoffman de typogr. p. 9.

[134] Janociana I, 64.

[135] Janocki Nachrichten IV, 137.

Alberti magni philosophie naturalis Isagoge sive introductiones. Emendate nuper et impressae summa diligentia. In libros Aristotelis Phisicorum, de coelo et mundo, de generatione metheororum, de anima cum annotatiunculis marginalibus. Impensis Joh: Haller. 1516. 4to 69. kart (156).

Dialogus Mythologicus Bartolomei Coloniensis dulcibus jocis, jocundis salibus, concinnisque sententiis refertus atque diligenter nuper elaboratus. in edibus Joh: Haller 1516, 4to 4 arkusze (137)

Nicolai de Kamieniecz, expositio in bullam sanctissimi domini nostri domini Leonis Pape X. cum plenaria indulgentia. Una cum declaratione ejusdem pro instauratione Castri Kamieniecz. V. mensis Aug: An: Dni 1516. Cracovie per Florianum Unglerum impressum, impensis Joh: Haller, 4to (138.)

M. D. XVII.

Introductorium Astronomie Cracoviense elucidans Almanach. 1517. Mieysce dru-

[136] Janocki Nachrichten IV, 162. Fabr: bibl: gr. Harlesii III, 345.

[137] Tamże IV, 163. — Panzer I, c. 452.

[138] Janoc. na I, 146.

ku i imie drukarza nie wyrażone, lecz cyfra Hallerowska znayduie się na tytule. (139).

De Nuptiis Sigismundi Regis Polonie et Bone Ducis Mediolani filie carmen Magistri Pauli Crosnensis. Impressum Cracovie per Joh: Haller 1517. 4to. dwa arkusze (140).

M. Tul: Ciceronis Rhetoricorum libri IV. Cracovie per Johannem Haller 1517. 4to (141).

Parvulus Philosophie naturalis etc. Joannis Stobnicensis impensis Joh: Haller, 1517. 4to 70 kart (142).

Algorithmus linealis cum pulchris conditionibus duaram Regularum De Tri: una de integris: altera vero de fractis: Regulisque socialibus: et semper exemplis idoneis adjunctis. Cracovie opera et impensis Joh: Haller. 1517. 4to 2½. arkusza. Jan z Łancuta w Szląsku autorem jest tego pisma późniey w różnych drukarniach pokilkakroć wydanego. (143).

[139] Janocki Nachrichten IV, 139.

[140] Janocki Nachrichten IV, 164.

[141] Panzer A. T. VI. 458.

[142] Tamże. IV, 125. et Janociana I, 258.

[143] Janocki Nachrichten IV, 167.

Francisci Philelphii breviores elegantioresque Epistole omnibus qui pure et latine scribere cupiunt multum utiles et necessarie, cura et impensa Joh: Haller 1517. 4to 106 kart. (144)

Legende sanctorum Adalberti, Stanislai, Floriani incliti Regni Polonie Patronorum: ac de translationibus eorum in forma lectionum breviter ordinate. Pro simplicibus predicatoribus verbi Dei perutiles. Cracovie opera et impensis Joh: Haller, 1517, 4to 3 arkusze (145). — *Zywoty tutaj opisane, wcale się różnią od żywotów przez Długosza spisanych i wydanych w r. 1511.*

M. D. XVIII.

(Valentini Ecchii) utrum prudenti viro sit ducenda uxor Carmen Elegiacum. Cracovie apud Joh: Haller. 1518 4to (146)

Heroicum Carmen *Valentini Ecchii* de amicitie et concordie utilitate. Lusum Bartphae. Cracovie apud Joh: Haller 1518 4to (147).

[144] Tamże 168.

[145] Tamże IV, 163.

[146] Janociana, I, 66.

[147] Tamże.

Johannis Dantisci Soteria. Adjuncta est congratulatio *Rudolphi Agricole* ad D. Sigismundum de Herberstein et Sigismundum Polonie Regem. Impensis Joh: Haller. Cracovie 1518. 4to (148)

Adesto met tertia sancta Anna. Computus novus et ecclesiasticus totius fere Astronomie fundamentum pulcherrimum continens. In edibus Joh: Haller, 4to 2½ arkusza (149).

Modus regulariter accentuandi lectiones matutinales. Prophetias nec non Epistolas et Evangelia. Cracovie in edibus Joh: Haller 1518, 4to. 2. arkusze (150).

Pauli Crosnensis de nuptiis Sigismundi Regis Polonie et Bone Ducis Mediolani filie Elegia. Cracovie per Johan: Haller 1518. 4to (151).

Pomponii Laeti de Romanorum magistratibus, sacerdotiis, jurisperitis et legibus libellus; przy tym znak drukarni Hallerowskiej. Na końcu zaś: impressum

[148] Janocki Nachrichten IV, 131. et Janociana I, 11.

[149] Janocki Nachrichten IV, 168.

[150] Tamże IV, 169.

[151] Janociana I, 52.

Cracovie per Hieronimum Vietorem 1518
4to (152).

M. Tul: Ciceronis pro A. L. Archia
poeta contra Graccum Oratio, omnes pe-
ne Orationis rhetorice partes comple-
ctens. *Znak Hallerowski, a przy koń-
cu*: impressum Cracovie per Hieron: Vi-
etorem, 1518. 4to (153).

Opuscula *Hieronimi Emser* Ducalis
Secretarii. Cracovie in domo Joh: Haller
1518, 4to 4½. arkusza, (154).

Statuta provincialia: toti provincie
Gnesnen: Valentia auctoritate apostolica
edita, ut clare patet ex bullis summorum
pontificum hic insertis. 1518. 4to 10 ar-
kuszy: cyfra Hallerowska okazuje miey-
sce druku (155).

M, D. XIX.

Textus Summularum *Petri Hispani* per
tractatus et capita divisus. etc. In edibus
Joh: Haller 1519. 4to 83 kart (156).

[152] Panzer A. T. VI, 460.

[153] Tamże.

[154] Janocki Nachrichten IV, 170.

[155] Tamże IV, 171.

[156] Janocki Nachrichten IV, 176.

De Mundi contemptu et virtute am-
plectenda Dialogus per *Valentinum Ec-
kium* Bartphane scholę moderatorem, ex
officina Joh: Haller 1519. 4to (157).

Institutiones vite. — Ex *Roberto de
Euromodio* ceterisque claris scriptoribus,
Rudolpho Agricola iun. auctore conge-
ste. — *List przypisy do Bonnera, dato-
wany iest w Septembrze* 1519. — Craco-
vie in edibus Haller, 4to (158).

Tractatus sacerdotalis de Sacramentis
deque divinis officiis et eorum admini-
strationibus compositus per venerabilem
Nicolaum de Plové (Blonie) decretorum
doctorem. Apud Joh: Haller 1519. 4to 94
kart (159).

M. D. XX.

Vita beati Casimiri Confessoris a
Zacharia Ferrerio Vicentino Pontifice
Gardien: in Polonia et Lithuania Legato
Apostolico, Vilne scripta anno 1520. Cra-
covie in edibus Joh: Haller eodem anno
excusa. 4to (160)

[157] Janociana I, 67.

[158] Panzer A. T. VI, 481.

[159] Janocki Nachrichten IV, 171. et Janociana I, 13.

[160] Janociana II, 91.

Missale Diocesis Plocensis. In Edibus Joh: Haller 1520. fol: maj: 291 kart (161).

Modus Epistolandi *Johannis Sacrani* ejusdemque Epistole exemplares. Premissa epistola magistri *Stanislai Lowicz*. Przy końcu znajduje się życie Sgo Jana Kantego wierszem sześćcio miarowym bezimiennego pisarza. In edibus Johannis Haller 1520 4to, (162).

M. D. XXI.

Epitoma Conclusionum Theologicarum pro Introductione in *Petri Lombardi* quatuor libros Sententiarum, per magistrum *Michaelem de Vratislavia* Professore Cracoviensem. Ex officina Joh: Haller. Anno 1521, 4to 149 kart (163).

(*Mathie de Miechov*) descriptio Sarmatiarum Asiaticae et Europaeae et eorum que in eis continentur, apud Joh: Haller 1512. przez wyraźną pomyłkę drukarza zamiał 1521, gdyż na przodzie tenże rok 1521 jest wymieniony. — Nie trzeba mieszać dzieła tego z innym tegoż autora i w tymże roku wydanem pismem pod ty-

[161] Janocki Nachrichten I, 44.

[162] Janociana I, 176. et II, 236.

[163] Janocki Nachrichten IV, 138.

tułem: *Chronica Polonorum*, w Krakowie u Hieronima Wietora in fol: (Obacz Panzer An: Typ: VI, 464. i autorów tamże przytoczonych). 4to 9 arkuszy (164).

Quinti Horatii Flacci liber de arte poetica ad Pisones. Ex officina Joh: Haller, 1521. 4to maj: (165).

Antiquissimi Graecorum poetarum *Hesiodi* Georgicorum liber per *Nicolaum de Valle* e greco in latinum conversus; na końcu: in edibus Joh: Haller, apud inclitam Polonie Cracoviam. 1521 4to (166).

Orationes Zacharie Fererii in Poloniam et Lithuaniam Legati Apostolici habite Torunii ad Seren: Polonie Regem Sigismundum; apud Joh: Haller 1521. 4to (167)

Algorithmus Johannis de Sacrobusto apud inclitam Polonie Cracoviam. In edibus Joh: Haller 1521. 4to 4 arkusze (168).

[164] Tamże IV, 176. — Sołtykowiec 278. — Panzer A. T. VI, 463.

[165] Janociana I, 68.

[166] Janocki Nachrichten IV, 122.

[167] Janociana II, 92.

[168] Janocki Nachrichten IV, 176.

M. D. XXII.

Questiones librorum de Anima Joannis Versoris per M. Joannem Glogoviensem explicatae apud Joh: Haller, Cracoviae 1522. 4to (169).

Joannis de Sacrobosco Astronomi celeberrimi sphericum opusculum, cum lucida et familiari expositione per Matheum Shamotulien: artium magistrum, in studio alme universitatis Cracovien: collecta. *Przy końcu te są wyrazy*: Cracoviae apud Florianum Impensis Joh: Haller. Anno 1522. In 4to 78 kart. (170).

Summarius Computus ex variis Computualibus libris breviter recollectus de novo castigatus et revisus. Impressum Cracoviae per Johannem Haller. 1522. 4to 2 $\frac{1}{2}$ arkusza (171).

Modus Epistolandi eximii medicine doctoris et legum licentiatii Joannis Ursini Cracoviensis cum Epistolis exemplaribus et orationibus annexis. Impressum Cracoviae per Joh: Haller. 1522. 4to 9 $\frac{1}{2}$ arkusza (172).

[169] Sołtykowiez 169.

[170] Janocki Nachrichten IV, 177.— Sołtykowiez 244.
Janocia: I, 245.

[171] Janocki Nachrichten IV, 180.

[172] Tamże.

Q. Horatii Flacci Epistolarum libri II. recogniti per Valentinum Ecchium Philyripolitanum. arte et impensis Joh: Haller 1522. 4to (173.)

M. D. XXIII.

Missale Diocesis Gnesnensis. Impressum in officina Joh: Haller. 1523. fol: 290. kart (174).

Historia totius vitae et passionis Dni nostri Jesu Christi. Ex quatuor Evangelistis collecta a fratre Joanne de Stobnicza ordinis minorum de observantia. Cracoviae apud Joannem Haller 1523, 4to (175).

M. D. XXIV.

Ppilippi Callimachi Experientis ad Innocentium octavum Pontificem maximum Janua ortum de bello inferendo Turcis Oratio. Impensis sumptu et opera spectate integritatis viri Domini Joh: Haller. 1524. 4to 8 $\frac{1}{2}$ arkusza. *Na końcu przydany iest wiersz Macieia Pyseryusza Szlązaka do Jędrzeia Krzyckiego* (176)

[173] Janociana I, 69.

[174] Janocki Nachrichten IV, 181.

[175] Janociana I, 258.

[176] Janocki Nachrichten IV, 182, et Janociana I, 219.

M. D. XXV.

Missale pro itinerantibus secundum cursum Ecclesie Cathedralis Cracovien-
sis. Cracovie per Joh: Haller. 1525. 4to
maj: 165. kart (177).

Historia totius vite et passionis Jesu
Christi a fratre Joanne *de Stobnicza* col-
lecta. Cracovie opera et impensis Joh:
Haller 1525. 4to (178).

M. D. XXVI.

*Legalis dialectica Petri Andree Gama-
ri* Bononien. Cracovie ex edibus Dni Joh:
Haller. Anno 1526. 4to 16. arkuszy (179).

M. D. XXVII.

Epistole Seneca. Cracovie in officina
Joh: Haller 1527. 4to 91. kart (180).

M. D. XXVIII.

Horarum Canoniarum liber dictus
Viaticus insignis Ecclesie Cathedralis Plo-

[177] Janocki Nachrichten IV, 183.

[178] Janociana I, 258.

[179] Janocki Nachrichten IV, 183.

[180] Janocki Nachrichten IV, 184.

censis. In edibus Joh: Haller, 1528 fol:
maj: 347 kart (181).

[181] Janocki Nachrichten I, 45.

Kończąc ten długi lubo ieszcze niedo-
stateczny wywód o pierwiastkowych na-
szych zwłaszcza Hallerowskich drukach,
mniemamy, że tę przynajmniej korzyść
dla bibliografii Polskiej przyniesie, iż mę-
żom z skarbami zamożnych Bibliotek i da-
wnych dzieł polskich dokładnie obezna-
nym, do dalszego tej rzeczy roziaśnienia,
stać się może powodem. A po kryty-
cznym roztrząśnieniu pojedynczych epok,
będziemy mieć mogli dopiero dokładną
drukarstwa naszego, a czasem i literatury
Polskiej historyą, iaką się inne Narody
Europy zaszczycają.

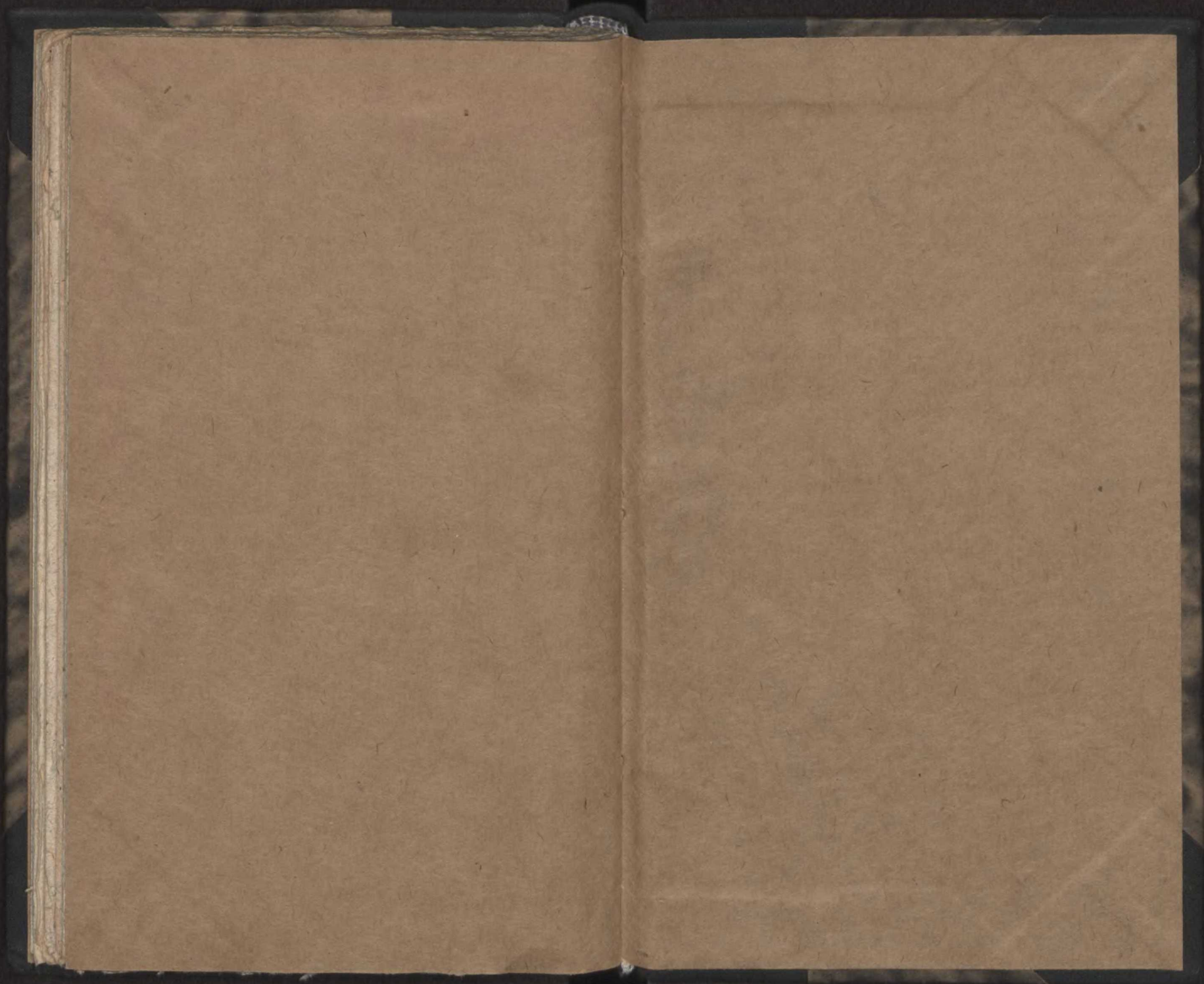
Do Karty 33.

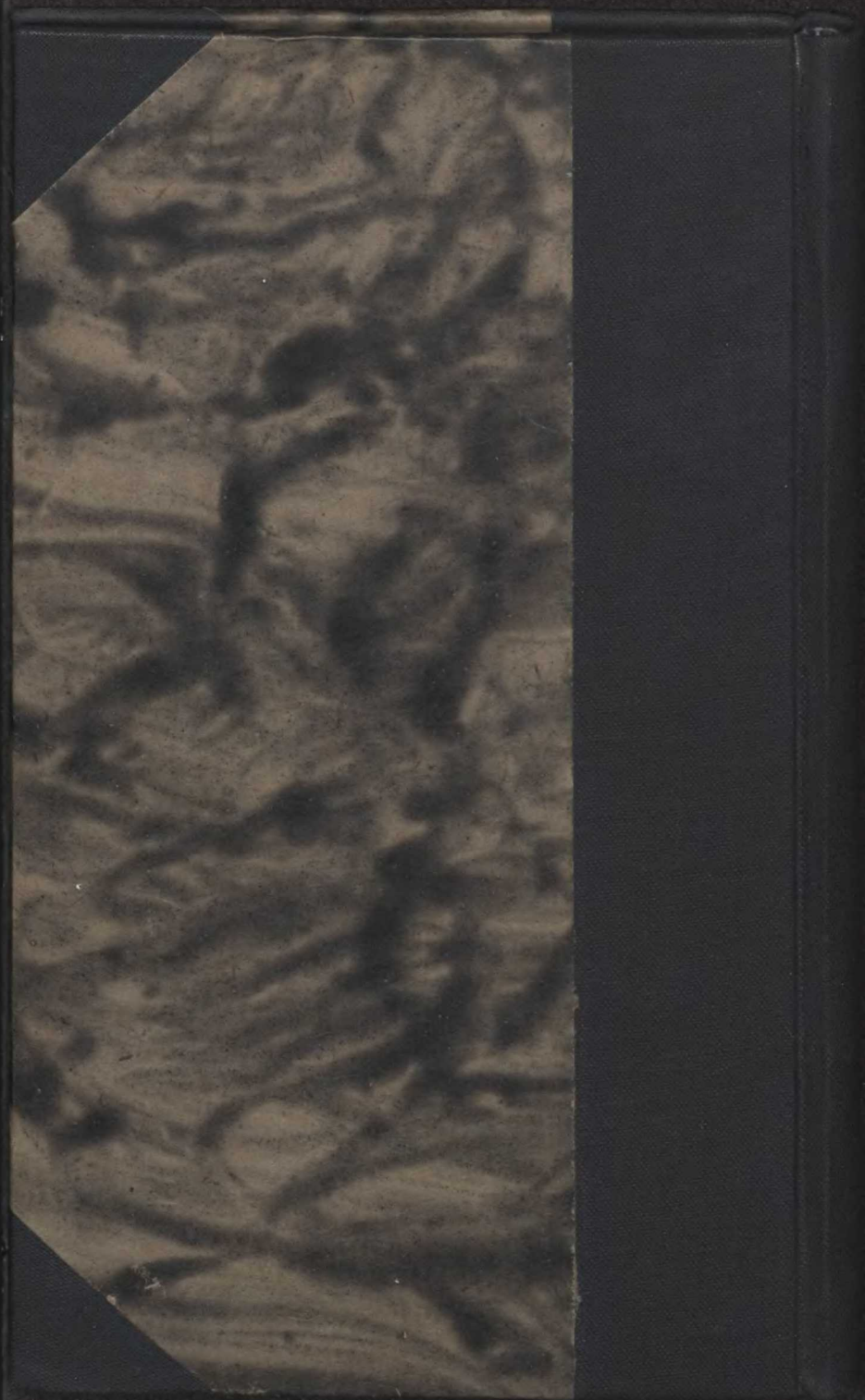
Po wydrukowaniu początkowych arkuszy
niniejszey rozprawy, dostałem dySSERTACYą
opisującą pierwsze naszych Statutów wy-
danie (o którym mówiliśmy na k. 31 i na-
stępnych), pod tytułem: *J. C. C. Oelrichs
libri vetustissimi rarissimique Constitu-*

*tionum et Statutorum regni Poloniae
pressa recensio. Palæo—Stetini 1768.*
4to. Tytuł tych Statutów zgadza się z
tytułem podanym przez Hofmana, z tą tyl-
ko różnicą, iż wyrazy *atque invictissi-
mum* u Hofmana umieszczone, tu się
nie znajdują, i interpunkcja w staro-
żytnym także kształcie zachowana, nie-
co jest odmienna. Tudzież wyrazy przez
Hofmana wypisane: *finis Statutorum Re-
gni Poloniae emendatissime impresso-
rum*, nie znajdowały się w exemplarzu
Elrychsa. Z tych odmian, (którychby się
przy ścisłym porównaniu więcej może
pokazało) wnosić trzeba, iż to jest inna
edycja, różna od tych, które Hofman
i Bandtkie opisali. Elrychs sądzi podob-
nie iak Hofman, iż te Statuta w Kra-
kowie przed rokiem 1496. drukowano.
Opis jego siedm stron obeymujący, daleko
jest obszerniejszy, i dokładniejszy od opi-
su Hofmanowego.

Jeden tylko exemplarz tych Statutów,
znajduje się w Warszawie, w Bibliotece
Chreptowiczow; ale że po śmierci iey wła-
ściciela ś.p. Joachima Chreptowicza książ-
ki wszystkie w pakach dla przewiezienia
na inne miejsce zapakowane są, widzieć
go przeto teraz nie mogłem.

1926 I

Czyt. Zb. Specj.

B e n t k o w s k i Feliks

O naydawniejszych książkach drukowanych
w Polsce, a w szczególności o tych, które
Jan Haller w Krakowie wydał. Wiadomość
zebrana przez Felixa ...

Warszawa 1812 Druk XX Pijarów 16°
s.4 nlb., 80.

1926 VI